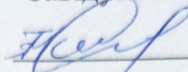


МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

 Ніна РЖЕВСЬКА

« 15 » 06 2023р.

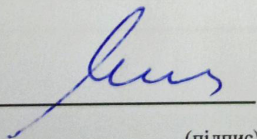
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ, СУСПІЛЬНІ
КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ»

**Тема: «СТАНОВЛЕННЯ ІДЕОЛОГІЇ НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМУ В
СУЧАСНІЙ РОСІЇ»**

Виконавець: здобувач вищої освіти 4 курсу, 409 групи, Андрійчук Юлія
Сергіївна

Керівник: к. політ.н., доцент кафедри міжнародних відносин, інформації та
регіональних студій Мороз Андрій Сергійович

Нормоконтролер:


(підпис)

Олексій МЕНДРИН

Київ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІДЕОЛОГІЇ НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМУ.....	8
1.1. Поняття та основні постулати націонал-соціалістичної ідеології	8
1.2. Передумови, ідейні витoki та чинники виникнення ідеології націонал-соціалізму.....	12
1.3. Розвиток ідеології націонал-соціалізму як основи тоталітарних режимів протягом ХХ ст.....	16
РОЗДІЛ 2. ГЕНЕЗА ТА СУЧАСНИЙ СТАН НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМУ В РОСІЇ.....	24
2.1. Доктринальна основа ідеології російського націонал-соціалізму.....	24
2.2. Вплив націонал-соціалізму на політичний режим та формування політичних інститутів в Росії.....	32
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ РОСІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМ ЯК ЗАГРОЗА МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ.....	42
3.1. Прояви націонал-соціалізму у внутрішній політиці сучасної Росії.....	42
3.2. Практичне втілення ідеології сучасного російського націонал-соціалізму, як засобу реалізації геополітичних амбіцій РФ (на прикладі України).....	45
3.3. Міжнародні-правові та організаційні засади запобігання проявам російського націонал-соціалізму.....	51
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що в умовах зростання соціальної нерівності та посилення проблем, пов'язаних із необхідністю налагодження культурного діалогу між представниками різних цивілізацій, особливої актуальності набуває нове осмислення таких соціально-політичних феноменів, як фашизм і нацизм – головних напрямів ультраправої ідеології, яка стала основою тоталітарних режимів першої половини ХХ століття та, у той же час, винуватців найбільшої трагедії цього періоду – Другої світової війни.

Водночас сьогодні знову досить гостро постає питання про поширення ультраправих ідеологій. Проблема ідеологічних засад політичної практики, умов і причин виникнення даних політичних режимів залишається актуальною в умовах посттоталітарного демократичного розвитку і потребує подальшого наукового аналізу.

Врахування подібного досвіду минулого може запобігти появі і розвитку нових глибоких внутрішньополітичних і міжнародних конфліктів, заснованих на расизмі, ксенофобії, системному ігноруванні громадянських прав і свобод.

Сьогодні класичних тоталітарних режимів правого типу немає, проте їх елементи присутні у низці країн, які формально є авторитарними чи навіть демократичними.

У зв'язку з цим деякі дослідники (наприклад, Х. Арндт [4], В. Баран [5], Б. Л. Дем'яненко [30; 31], С. А. Дмитрашко [37], У. Еко [44], В. Є. Місько [66], М. О. Молчанов [69], А. В. Пехнік [71], І. О. Поліщук [73], Є. В. Рахмайлов [75], О. М. Сич [84] та ін.) заявляють про небезпеку «реставрації» тоталітаризму, причому не тільки в країнах так званої «перехідної демократії», але навіть у тих, які традиційно називають

демократичними. Причиною цього, на їхню думку, стало те, що класична ліберальна демократія західного типу сьогодні багато в чому вичерпала свій потенціал, а демократична фразеологія виступає лише ширмою для прикриття тоталітаризму, що насувається (ліберальний тоталітаризм) з елементами нацизму та фашизму.

Однією із країн, яка потрапила під вплив фашизму на пострадянському просторі, стала сучасна Росія.

Практично вся історія Росії – це не тільки пошуки своєї культурно-цивілізаційної і етнонаціональної ідентичності, але й постійна боротьба за розширення власної території, за геополітичне домінування.

Відстоюючи власну суб'єктність в сучасному глобалізованому світі, Росія представляє собою найбільш небезпечний зовнішній фактор соціально-політичної і економічної дестабілізації не тільки в Україні, а і всій світовій спільноті.

Принципи такої політики чітко відображаються в офіційній російській ідеології, яка, послідовно забезпечуючи теоретичні засади для реалізації російської національної ідеї, активно використовує образ зовнішнього ворога і претензії на регіональну і світову геополітичну гегемонію.

Сучасні дослідження (роботи, наприклад, таких вітчизняних та зарубіжних авторів, як Е. О. Васильчук [7; 13], Р. В. Гула та І. Г. Передерій [23], Б. Л. Дем'яненко та В. М. Дем'яненко [32; 33], Ю. Дем'янчук [34], І. Коваль та Л. Кисляк [54], О. Л. Німець [70], Я. В. Синяк та І. В. Кришак [83], М. П. Требін [94; 95], Є. Хан [98], С. Шенфілд [102] та ін.) узагальнюють ці принципи в окрему ультраправову ідеологію, під назвою рашизм. Рашизм має багато спільних рис із нацизмом та фашизмом, зокрема – це внутрішній тоталітаризм та зовнішня агресія проти інших народів.

В сучасному російському політичному дискурсі, політики та представники ЗМІ намагаються завуальовано заперечувати прояви рашизму в російській політиці. Проте його практичне втілення має місце не тільки у внутрішньому політичному просторі Росії, але і зовнішніх проявах, до яких, зокрема, можна віднести повномасштабну агресивну війну, розв'язану Росією проти України.

У XXI ст. боротьба з будь-якими проявами нацизму чи фашизму ведеться у всіх прогресивних країнах світу. Ідеологія і практика московського рашизму також мають бути засуджені світовою спільнотою. Проте механізм міжнародної протидії даним явищам вимагає перегляду у зв'язку з новими проявами даної ідеології, методами її практичної реалізації та ступеню загрози для усієї світової спільноти. Саме цей аспект є малодослідженим у вітчизняній науковій літературі.

Мета дослідження – висвітлити ідеологію націонал-соціалізму, розглянути етапи становлення ідеології націонал-соціалізму в сучасній Росії, висвітлити його сучасний стан з метою встановлення загроз російського націонал-соціалізму міжнародній безпеці, шляхів його протидії та міжнародно-правового механізму запобігання даному явищу.

Відповідно до поставленої мети сформульовано **основні завдання**:

- розкрити поняття та розглянути основні постулати націонал-соціалістичної ідеології;
- визначити передумови, дослідити ідейні витoki та чинники виникнення ідеології націонал-соціалізму;
- проаналізувати ідеологію націонал-соціалізму як основу тоталітарних режимів протягом XX ст.;
- висвітлити доктринальну основу ідеології російського націонал-соціалізму;

- встановити вплив націонал-соціалізму на політичний режим та формування політичних інститутів в Росії;
- виокремити прояви націонал-соціалізму у внутрішній політиці сучасної Росії;
- на прикладі України проаналізувати практичне втілення ідеології сучасного російського націонал-соціалізму, як засобу реалізації геополітичних амбіцій РФ;
- висвітлити міжнародні-правові та організаційні засади запобігання проявам російського націонал-соціалізму.

Об’єктом дослідження виступають доктринальні основи російського націонал-соціалізму та його практичне втілення у внутрішній та зовнішній політиці.

Предметом дослідження є становлення ідеології націонал-соціалізму в сучасній Росії.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань, спрямованих на розкриття мети дослідження, використовувалися загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання. Так, застосування методів класифікації та систематизації дозволило узагальнити наукову літературу з теми дослідження.

Застосування історичного методу дозволило визначити передумови, дослідити ідейні витoki та чинники виникнення ідеології націонал-соціалізму.

Формально-логічний метод і метод системно-структурного аналізу було використано при визначенні поняття та основних постулатів націонал-соціалістичної ідеології, ідеології тоталітаризму, російського націонал-соціалізму, путінізму та рашизму.

На підставі критичного методу встановлено вплив націонал-соціалізму на політичний режим та формування політичних інститутів в Росії,

виокремлено прояви націонал-соціалізму у внутрішній політиці сучасної Росії, а також втілення ідеології сучасного російського націонал-соціалізму, як засобу реалізації геополітичних амбіцій РФ.

За допомогою методів моделювання та прогнозування висвітлено міжнародні-правові та організаційні засади запобігання проявам російського націонал-соціалізму.

Відповідно до обраних методів у роботі використовувались такі прийоми дослідження як аналіз, синтез, абстрагування, класифікація й інші.

Апробація результатів дослідження була оприлюднена на таких заходах:

Круглий стіл з нагоди Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя (23 лютого 2023 року, м. Київ), де було представлено доповідь про новий феномен «рашизму» [2].

Міжнародна науково-практична конференція «Політ. Сучасні проблеми науки» (4-7 квітня 2023 року, м. Київ), де було представлено доповідь про становлення ідеології націонал-соціалізму в сучасній Росії [3].

Структура роботи обґрунтована загальною метою та завданнями дослідження. Робота складається із вступу, 3 розділів, висновків і списку використаних джерел (містить 108 найменувань). Загальний обсяг роботи – 80 сторінок.

Перший розділ представляє загальнотеоретичну характеристику ідеології націонал-соціалізму.

Другий розділ є комплексним аналізом генези та сучасного стану націонал-соціалізму в Росії.

Третій розділ присвячено питанням визначення сучасного російського націонал-соціалізму як загрози міжнародній безпеці.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІДЕОЛОГІЇ НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМУ

1.1. Поняття та основні постулати націонал-соціалістичної ідеології

Націонал-соціалізм (від нім. Nationalsozialismus; синоніми – «нацизм», «германський фашизм») – політичний тоталітарний рух, який оформився в Німеччині та Австрії після Першої світової війни і набув практичного втілення в діяльності Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСДАП, 1919–1945), очоленої А. Гітлером.

За визначенням С. А. Дмитрашко, націонал-соціалізм є ідеологічною основою діяльності НСДАП та споріднених із нею рухів у країнах Центральної і Північної Європи, які існували у період з 1919 по 1945 рр. [38, с. 170].

Одним із положень ідеології націонал-соціалізму є націоналізм – політична ідеологія, яка розглядає націю як найвищу цінність та основну сутність. Для націоналіста нація – це основа для державного устрою та єдине джерело політичної влади.

Водночас Е. Сміт зауважує, що націоналізм сам по собі не передбачає переваги однієї нації над іншою. Націоналісти вважають, що головне завдання держави – дотримання інтересів нації, що її утворює [86, с. 43-44].

Таким чином, націоналізм – ідеологія та напрямок політики, яка зосереджує увагу на ролі нації у формуванні держави та ставить національні інтереси на найвищий ступінь цінностей.

Часто націоналізм розглядають як поняття, тотожне нацизму (скорочення від «націонал-соціалізм») – це ідеологія і практика німецького націонал-соціалізму; вкрай радикальна форма шовінізму, що

включає «науковий» расизм, ідею вищості «арійської раси», елементи фашизму, антисемітизм, мілітаризм і експансіонізм, що існував у Німеччині в 1919 – 1945 рр.

До ознак нацизму Е. Сміт відносить: міжкласову солідарність, націоналізм, елітаризм, недоторканість приватної власності, легітимність, організований народ як джерело влади, расизм [85, с. 77].

На відміну від націоналізму, націонал-соціалізм – це «соціалізм» (соціальна держава) для «обраної нації».

Націонал-соціалістична партія справді керувалася певними ідеями націоналізму, але фундамент державної ідеології Третього рейху становила система хибних «національних єдностей». Ця ідеологія ґрунтувалася не на об'єктивній реальності, а на політичних міфах – про «вищу» («арійську») расу, «корпоративну державу», «німецьку народну спільноту», «національний соціалізм».

Крім того, як зазначає О. П. Школова, на основі нацистських міфів формувалося архетипове мислення німців, необхідне створення національної ідентичності [103, с. 300].

Отже, роблять висновки Д. Зюсс та В. Зюсс, нацизм чи повністю націонал-соціалізм – тоталітарна політична ідеологія партії Гітлера, основу якої лежить расистська переконаність у перевазі арійської раси, яка виправдовує захоплення нових територій, підпорядкування інших рас і повне знищення [51, с. 7].

Доволі часто нацизм ототожнюють з фашизмом. Фашизм у своєму первісному вигляді, як зазначає О. М. Сич, є відгалуженням італійського соціалізму, що виросло з націонал-синдикалізму, сплавленого з філософією актуалізму [84, с. 28-29].

Дослідник С. Дмитрашко до основних рис ідеології фашизму відносить: яскраво виражений націоналізм, традиціоналізм, екстремізм, етатизм,

корпоративізм, популізм, антилібералізм, антикомунізм, мілітаризм, вождізм, декларування опори на широкі верстви населення, які не належать до правлячих класів [40, с. 146].

Фашизм тоталітарний – він припускає, що народ і держава – це те саме, що держава і є народ, і будь-хто, хто не згоден з державою, автоматично не згоден і з народом, що перетворює його на чужака, ізгоя, зрадника, ворога.

У фашизмі як такому відсутнє поняття расової чи етнічної переваги – актуалізм, що становить філософську основу фашизму, заперечує перевагу за невідчужуваними вродженими ознаками, і в цьому сенсі фашизм суперечить нацизму. Для італійського фашиста інтереси Італії та італійців понад усе, при цьому італієць – будь-який громадянин Італії, будь він євреєм, лівійцем чи гордим нащадком римлян.

У фашистів завжди є сильний культ мілітаризму, смерті та великого лідера – саме ці риси разом із тоталітаризмом ріднять фашизм із нацизмом.

Нарешті, як зазначає С. Дмитрашко, для німецького націонал-соціалізму як зразкового фашизму був характерний крайній антисемітизм [37, с. 191-192].

В правових актах міжнародного права термін «фашизм» практично не використовується. Водночас, даний термін присутній в актах ГА ООН, які відповідно до Статуту ООН [87] не мають юридично обов'язкової сили (наприклад, у резолюціях A/RES/36/162 від 16 грудня 1981 р., A/RES/38/99 від 16 грудня 1983 р., A/RES/40/148 від 13 грудня 1985 р. [48] та резолюція A/RES/43/150 від 8 грудня 1988 р. [49]), хоча його сутність не розкривається.

Головною ознакою фашизму є заперечення прав і свобод людини і громадянина. Заборона дискримінації і право на захист від будь-якої дискримінації є загальновизнаним принципом і нормою міжнародного права,

закріпленою, зокрема, у Загальній декларації прав людини (статті 2, 7) [46], у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (ст. 26) [65], в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 26) [45] та інших міжнародно-правових документах.

Дослідники А. А. Абдуллін, О. М. Ситник та Л. І. Суюсанов визначають злочинну сутність нацизму у тому, що націонал-соціалізм як німецький варіант фашизму є спробою побудувати «народну державу» для «вищої раси» та знищити чи поневолити «нижчі» раси та народи та завоювати панування над світом [1, с. 8].

Дійсно, нацисти вірили в існування і перевагу певної «арійської раси», яка свідомо вища за всіх інших і має «божественне» право обмежувати «нижчі раси» в ім'я своїх інтересів.

Особливої ненависті нацисти відчували до євреїв – настільки, що коли стояв вибір між перекиданням ресурсів на фронт для покращення військової ситуації та прискоренням винищення євреїв, нацистська верхівка обрала друге.

Ми згодні з думкою М. Култаєвої, що головна відмінність фашизму від соціалізму полягає у тому, що фашизм відводить вирішальну роль класовому співробітництву протилежність марксистської класової боротьбі. Така співпраця проявляється у вигляді єднання держави з корпораціями (ідеї синдикалізму). Вони залишаються власністю своїх власників, але контроль над ними повністю або майже повністю здійснюється державою [61, с. 53-54].

Отже, націонал-соціалізм (нацизм) – один із різновидів фашизму; система людиноненависницьких поглядів та агресивних настроїв, а також заснована на них політична практика створення соціальної держави для так званої «обраної (вищої) раси» за рахунок завоювання життєвого простору, поневолення та знищення «неповноцінних» народів.

1.2. Передумови, ідейні витoki та чинники виникнення ідеології націонал-соціалізму

Причини появи націонал-соціалізму слід шукати в особливому історичному розвитку Німеччини, зокрема, як вважає С. Дмитрашко, у:

- досить пізньому (у порівнянні із іншими європейськими країнами) становленні державності;
- незавершеному характері буржуазно-демократичної революції;
- особливому розвитку мілітаризму в об'єднаній Німеччині наприкінці XIX ст.;
- відсутності демократичних ідей до середини XX ст.;
- прагненні німецького народу до автократії та деспотизму [39, с. 309-310].

Певною мірою фашизм став захисною реакцією на загрозу марксистської революції. Проте, ми підтримуємо думку С. М. Косяка, що націонал-соціалізм – це насамперед реакція на програму Німеччиною Першу світову війну та особливо Версальський мирний договір [57, с. 12-13].

Історик О. Р. Давлетов зауважує, що у Німеччині вже у другій половині XIX ст. виник потужний соціалістичний рух, який співпрацював із власним урядом. Для німців вважалося цілком природним бути одночасно соціалістами та пангерманістами [24, с. 39-40].

З приходом 1933 р. до влади німецького нацизму його ідеологія та політична практика не стали одночасно державною політикою. Проте процес тоталітаризації та уніфікації, що швидко розвивався, перетворив державу казарм на одну державну казарму. Саме в цьому і полягала його новизна, пов'язана з тотальною мобілізацією суспільства на пошук внутрішнього та зовнішнього ворога.

Дослідники А. І. Кудряченко та В. В. Солошенко вбачають специфічний тоталітарний німецький варіант фашизму у набутті ним мілітаристського характеру [59, с. 132].

Дійсно, всю свою ударну міць нацисти обрушили на великого сусіда Сході – Радянську Росію, що ототожнювалася Гітлером з єврейством, яке захопило владу. Гітлер повірив сам і зміг переконати Німеччину, що прихід до влади нацистів убереже країну від перемоги комунізму.

Зовнішньополітична доктрина націонал-соціалізму в основному була сформована впродовж 1920 – 30-х рр., поєднавши в доволі химерному світогляді її творців расистські теорії французького письменника-романіста, соціолога Жозефа Артюра де Гобіно та британського державного діяча Артура Невілла Чемберлена, геополітичні концепції німецького географа і етнолога, соціолога Фрідріха Ратцеля, англійського географа і геополітика Хелфорда Джона Маккіндера і німецького географа і соціолога Карла Хаусхофера, мегаломанію німецької *Welt politik* (світової політики) початку ХХ ст. і традиційний прусський мілітаризм.

Також вона ґрунтувалася не на ідеї (політичних) націй, а на псевдобіологічних расових теоріях. При цьому німецькі націонал-соціалісти ніколи не називали себе фашистами. Між італійським фашизмом та німецьким націонал-соціалізмом були суттєві відмінності.

Так, на думку С. А. Дмитрашко, якщо італійський фашизм бачив свою мету насамперед у будівництві сильної держави, то головною гітлерівською ідеєю була провідна роль раси та уявлення про весь світ як арену жорстокої боротьби стогом чого повинно було стати завоювання нових земель у Європі [35, с. 136-137].

Дослідник В. М. Розумюк зазначає, що у подальшому, відповідно до нацистської доктрини зовнішньої політики, увесь світ повинен належати арійцям через їх безсумнівну расову перевагу [79, с. 302-303].

Біля витоків націонал-соціалістичної ідеології, на думку М. В. Михайлюк, лежать окультні і теософські XIX ст., зокрема, арманізм, ідеологом якого є австрієць Гвідо фон Ліст, що вбачав вирішення всіх людських проблем у воцарінні на Землі сакрального диктатора. Саме на цих принципах будувався німецький націонал-соціалізм [67, с. 116].

До ідеологів цієї течії відносять також відомих німецьких філософів (Георга Вільгельма Фридриха Гегеля, Іоганна Готліба Фіхте, Артура Шопенгауера, Карла Євгена Дюрінга, Фрідріха Ніцше, Освальда Шпенглера та ін.).

Так, довгі роки майже хрестоматійним для багатьох філософських та історичних робіт було позначення як ідейний представник нацизму такої неоднозначної постаті, як Ф. Ніцше, який був зведений у культ нацистським режимом.

Дискусія навколо творчості філософа триває й досі, і постановка проблеми «Ніцше та нацизм» залишається такою ж спірною, як і актуальною. Хоча треба сказати, що ідеї Ніцше широко використовувалися безпосередніми творцями націонал-соціалізму: німецьким філософом О. Шпенглером, німецьким письменником Ернстом Юнгером, державним і політичним діячем нацистської Німеччини Фльфредом Ернстом Розенбергом [76, с. 55].

У меншій мірі пощастило О. Шпенглеру, політичні ідеї якого вплинули на націонал-соціалістичну ідеологію. Зокрема, нацисти взяли за «ідейне озброєння» шпенглерівське вчення про душу, долю, суспільну нерівність, поділ на обраних, які мали вроджене право панувати і підлеглих, прусський соціалізм, войовничість північної раси, яка мусила захищати західну культуру.

На відміну від Ф. Ніцше, він застав нацистський режим при владі та побачив метаморфози власних ідей у їх практичному виконанні [68, с. 47-48].

Крім того, ідеологія націонал-соціалізму наслідувала багаточисленні расові теорії, що виникли наприкінці ХІХ ст., внаслідок яких самі європейці ділили один одного на всілякі расові сорти та види – біологічні та історичні.

Ось чому через півстоліття націонал-соціалістичні вчення про раси сприйняли в Західній Європі як щось природне – європейці ще з середини ХІХ ст. вважали поняття раси частиною існуючої картини світу [80, с. 250].

На думку А. О. Томаєва, ідея рівності рас нацистами категорично заперечувалася. Боротьба між расами, на думку Гітлера, насправді є війною на знищення. З нацистської точки зору всі раси прагнуть експансії і гегемонії, а відмова від панування є звичайним проявом слабкості й беззаперечною ознакою виродження. На думку Гітлера, усі народи світу за своєю расовою природою поділяються на три основні категорії: засновники культури (німці – «арійці»), носії культури (решта людства, класичний приклад – японці) та руйнівники культури (євреї) [93, с. 73-74].

Таким чином, ми погоджуємося з думкою дослідників про те, що мета націонал-соціалістичного руху – завоювання та затвердження у перманентній війні безумовного суверенітету для здійснення німецького расового панування.

Нацисти проголосили визначальним фактором суспільного розвитку й еволюції розподіл людства на різні нерівноцінні раси.

Основними постулатами ідеології фашизму стали націоналізм, слов'янофобія і, головне, антисемітизм. Головним ворогом було оголошено євреїв.

Мета «єврейської змови», за Гітлером, – створення всесвітньої держави під контролем євреїв, що загрожує суверенітету інших країн, особливо Німеччини, яка потребує розширення життєвого простору. Звідси бере початок використання теорії «життєвого простору» як аргументу на користь

завойовницьких воєн та встановлення «світового панування» з метою звільнення світу «від єврейсько-християнсько-марксистського вчення».

1.3. Розвиток ідеології націонал-соціалізму як основи тоталітарних режимів протягом ХХ ст.

Не викликає заперечень думка Х. Арндт, що модель комплексного контролю соціуму у вигляді тоталітаризму стала можливою лише з розвитком індустріального виробництва, руйнуванням традиційних соціальних зв'язків та атомізації суспільства [4, с. 47].

Тоталітаризм завжди протиставляють демократії. Тоталітаризм, як зауважує С. А. Дмитрашко, є диктатурою всієї держави, він пов'язаний з утопічною ідеєю побудови світлого майбутнього і претендує на вічне існування, за тоталітаризму встановлюється загальний контроль над суспільством, а головним аргументом політичної влади є авторитет страху та сили [36, с. 53].

Виділяють сім основних ознак тоталітарного політичного режиму:

1. Повне підпорядкування керівництвом країни всього способу життя людей одній, безроздільно панівній ідеї.

2. Однопартійність. У тоталітарних державах не тільки можлива, а й обов'язкова наявність єдиної масової партії з жорсткою, напіввоєнною структурою. Існує тверда вертикаль партійної влади. Ця партія концентрує у своїх руках реальну владу у суспільстві та зростається з державою.

3. Наявність «єдино правильної» ідеології.

4. Формальність принципу народного суверенітету, за фактичної його відсутності. Реально влада перебуває у руках вузького кола осіб чи навіть одного лідера.

Формально інтереси народу та влади нероздільні та становлять єдине ціле. Народ у тоталітарній державі не мовчить, навпаки політично він дуже активний, але він гаряче підтримує лише те, що робить влада. Решта владою регламентується і суворо контролюється. Система підпорядкованості народу влади суворо вертикальна.

Влада всіх рівнях формується закрито, номенклатурним способом. Процедура виборів влади формально зберігається, проте виборці не обирають, а лише обирають, оскільки на вибори виставляється лише один кандидат від правлячої партії.

5. Повний контроль (монополія) держави над усіма сферами суспільного життя: над виробництвом та економікою, а також над освітою, наукою, культурою, засобами масової інформації.

6. Плановий тип економіки. Економіка тоталітарної держави полагоджена виключно вирішенню державних завдань, забезпечення товарами та послугами населення має другорядний характер. Іноді тоталітарна держава може допускати елементи ринку, але це аж ніяк не повинно відігравати визначальної ролі в економіці.

7. Широке застосування терористичних засобів впливу влади на суспільство. Поліцейський контроль існує за різних режимів, проте саме за тоталітаризму він є абсолютним.

На думку В. Барана, при тоталітаризмі тільки держава має абсолютне право на життя і свободу людини, і тільки вона має можливість піддати її репресіями або навіть позбавити життя, не обтяжуючи себе доказом її провини [5, с. 60-61].

Поряд із спільністю основних інституційних характеристик тоталітарні політичні системи мають і суттєві особливості, що дозволяє виділити кілька їх найважливіших різновидів.

Залежно від панівної ідеології, що впливає зміст політичної діяльності, А. О. Калиніна поділяє різновиди тоталітаризму на: комуністичний, фашистський і націонал-соціалістичний [52, с. 267-268].

Більшовизм, фашизм і націонал-соціалізм, які одночасно виникли на історичній арені і знаменували прихід нової політичної епохи, багатьом авторам, у тому числі й деяким комуністам, уявлялися сутнісно спорідненими явищами. Проте, вони мають характерні риси.

Слід зазначити, що ленінський режим випередив диктатури першої половини ХХ ст. італійського диктатора Беніто Муссоліні та Гітлеру вже було на кого рівнятися. Тоді як сталінізм, як вважає Б. Л. Дем'яненко, уже цілковито нагадує фашизм і націонал-соціалізм [32, с. 24].

На думку М. О. Молчанова, встановлення тоталітарної системи у Росії та Німеччини було закономірним результатом і проявом конкретних соціально-історичних обставин. Більшовизм, фашизм і націонал-соціалізм, які одночасно виникли на історичній арені, зобов'язані своїм піднесенням Першій світовій війні [69, с. 33].

Гітлерівська ідея «легальної революції», що викликала глузування багатьох сучасників, в умовах Веймарської республіки була явно перспективніша за програму «пролетарської революції».

Подібним чином було і в Італії 1920-х рр. Там новий режим також виник не через насильницький переворот, як у жовтні 1917 р. в Росії, а на основі компромісу. Тому, зауважує Б. Дем'яненко, територіальна експансія виявилася, по суті, тим єдиним клапаном, через який можна було випустити соціальну напругу, що створилася при цьому [30, с. 32-33].

На думку А. В. Пехніка, нацистська Німеччина та СРСР схожі у прагненні до формування нового типу людини, який розглядався як елемент суспільної системи, що функціонує в ній за її законами та вимогами,

забезпечуючи тим самим її розвиток. Ця нова людина мала сліпо коритися вищим і вірити в непогрішність вождя та партії [71, с. 120].

Водночас, зауважує В. Є. Місько, більшовизм в ідеологічному плані був укорінений у принципово іншій традиції, ніж фашизм, а особливо націонал-соціалізм. Більшовики були пристрасними прихильниками віри у прогрес і науку, успадкованої від класиків марксизму. справді набула майже релігійного характеру. Націонал-соціалісти, навпроти, намагалися за всяку ціну оволодіти історичним часом, звернути його назад. Італійський фашизм поєднував у собі обидві ці тенденції [66, с. 67].

Ми згодні з думкою Є. В. Рахмайлова про те, що для більшовиків ієрархічно-елітарний принцип представлявся ідеалом «реакційного», класу, що відмирає. Ідеал рівності вони вважали єдино можливим і виправданою метою масових революційних рухів. Націонал-соціалісти, навпаки, зовсім відмовилися від цих ідей. Кінцевою метою Гітлера було: завоювання життєвого простору на Сході; знищення євреїв та комуністів [75, с. 30].

При цьому кардинально протилежні ідеологічні доктрини – комуністична (як прояв крайньої лівої ідеології) та нацистська (як втілення радикальних правих поглядів) – мали одну спільну рису – антисемітизм. Проте, зауважує Т. Метельова, радянський комунізм постулював рівність народів, а фашизм і, особливо, націонал-соціалізм – ієрархію народів, де одні керуватимуть іншими [64, с. 38-39].

На закінчення слід сказати щодо культу вождів, що був характерний для ультраправих режимів, а у Радянському Союзі за епоху Сталіна перетворився на свого роду державну доктрину – сталінізм. Ми погоджуємося із В. Прібиловським, що культ Сталіна набув СРСР характер державної доктрини [74, с. 189-181].

Виявляючи загальні риси тоталітарних режимів фашистського типу, О. А. Феоктистова називає основні вісім їх особливості:

1. Широке використання державно-монополістичних методів регулювання економічної політики, у тому числі в псевдосоціалістичному дусі, як це було в гітлерівській «націонал-соціалістичній» Німеччині, «націонал-синдикалістських» Іспанії та Португалії.

2. Значний демагогічний елемент у пропаганді з метою створення соціальної бази для фашистських партій та організацій.

Питання демагогії при осмисленні феномена фашизму особливо важливий у зв'язку з тим, що в практиці режимів фашистського типу ідеологія часто виступає в суто інструментальній, а не ціннісній площині – її охоче змінюють разом з обставинами.

Ця особливість стає помітною при порівнянні ідеологічної практики, що існувала в СРСР, з режимами Б. Муссоліні в Італії та Ф. Франко в Іспанії. Останні режими поступово змінювали ідеологічні настанови, тоді як у Радянському Союзі вони набули рис сакральних текстів.

3. Демагогічний зміст ідеологічних установок тісно пов'язаний з ірраціоналізмом, містицизмом та антиінтелектуалізмом.

Зокрема, це виявилось в тому, що у фашизму немає жодної великої систематизованої інтелектуальної роботи з політичної філософії, внаслідок чого принципи фашизму не набули чітких обрисів.

4. Еклектизм фашистської ідеології з широким використанням теорій і доктрин, що виникли до фашизму. В іспанському випадку еклектизм ідеології позначився навіть у назві партії – Іспанська фаланга традиціоналістів та хунт (зборів) націонал-синдикалістського наступу. Ця назва поєднала в собі більшу частину тих цінностей і поглядів на життя, які відстоював Франко, буржуазні католицькі верстви іспанського суспільства, на які він спирався, та численні праворадикальні групи та об'єднання (хунти).

5. Мілітаризм.

6. Елітизм і вождизм (фюрер у Німеччині, дуче в Італії, каудильйо в Іспанії).

7. Оцінка держави як найвищої цінності.

8. Заперечення класової боротьби як згубної для держави (інтегралізм, корпоративізм, націонал-синдикалізм, націонал-соціалізм). При цьому буржуазна, класова підоснова фашизму виявлялася постійно.

Так було в Італії, ті ж тенденції спостерігалися і під час громадянської війни в Іспанії, коли провина людей ставала «очевидною» в силу їхньої професії: передбачалося, що чистильник чобіт вже тільки через своєрідне заняття, безсумнівно, є комуністом. Класовий шовінізм аристократії та буржуазії протистояв тут класовому екстремізму робітників [97, с. 44].

Як зазначає М. В. Чабанна, відстоювання традиційних цінностей та віра у перевагу привілейованих класів призводили до роздумів про те, що відродження Іспанії вимагає знищення третини чоловічого населення країни, а громадянська війна почалася через покращення санітарних умов життя, внаслідок яких вожді комуністів не загинули під час народження [99, с. 14-15].

Сучасна політологія виділяє кілька історичних типів тоталітарних режимів: ліві тоталітарні режими – більшовизм і маоїзм зі своїми національними варіантами, основу яких лежить комуністична ідеологія, праві тоталітарні режими – націонал-соціалізм та фашизм, в основі яких лежить фашистська ідеологія.

За умов глобального початку інформаційно-комунікативному суспільству, тоталітаризм стає вкрай непопулярним і поступово еволюціонує у бік або ліберальної демократії (у країнах Східної Європи), або у бік поміркованого авторитаризму (у державах колишнього СРСР і колишніх соціалістичних країнах Азії).

Отже, при об'єктивному підході основні риси тоталітарного режиму можна визнати тотожними рисам, притаманним фашизму. Зокрема, німецький нацизм (фашизм) і більшовизм (сталінізм) об'єднує бажання встановити всеосяжну владу, контролюючу суспільство життя людей. У кожному з цих режимів вибудовувалася жорстка владна вертикаль диктатури.

Розвиток тоталітарних режимів у ХХ ст. було продовжено виникненням неонацизму та неофашизму (перші роки після закінчення Другої світової війни) в Європі.

Отже, тоталітаризм – це особлива форма панування, заснована на диктаторському, репресивному режимі, придушенні громадянського суспільства та ідеологічному деспотизмі.

Таким чином, нами розкрито поняття націонал-соціалізм – це модель тоталітарного соціально-економічного устрою, яка об'єднала державний капіталізм і казармовий соціалізм з переважанням національного забарвлення. Крім цього це назва офіційної партійної ідеології, яка ставила собі за мету створити і закріпити чистоту раси арійської держави.

Також це одна з форм фашизму, що продемонструвала зневагу цієї ідеології до ліберальної демократії та парламентської системи, але також включив у свої кредо палкий антисемітизм, антикомунізм, науковий расизм та євгеніку.

Зроблено висновок, що ідеологія націонал-соціалізму є основою тоталітарних режимів ХХ ст., зокрема нацизму та радянського тоталітаризму.

Визначено, що якісні відмінності радянського та нацистського тоталітаризму полягають в ідеологічних та концептуальних засадах. Якщо в Німеччині ідеологія базувалася на ідейній та ціннісній архаїці, то в Радянській Росії – на утопічних конструкціях майбутнього. Відмінності також пов'язані в обсязі контролю над суспільством, ступенем концентрації

влади та характером її легітимації. Підпорядкування суспільства єдиної стратегічної мети сприяло формуванню відмінностей та економічного характеру.

Встановлено, що нові політичні рухи, схожі на нацизм та фашизм, часто називаються неофашистськими чи неонацистськими. Шовінізм, фашизм і нацизм підживлюються ксенофобією – нетерпимістю до чужого, сприйняттям його як шкідливого, небезпечного чи ворожого. При цьому «чужим» може бути будь-що – інша національність, інший колір шкіри, незвичне забарвлення волосся, інший погляд на світ, а в наш час – ще й інша позиція щодо гострого питання в Інтернеті.

РОЗДІЛ 2

ГЕНЕЗА ТА СУЧАСНИЙ СТАН НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМУ В РОСІЇ

2.1. Доктринальна основа ідеології російського націонал-соціалізму

Сьогодні у багатьох країнах спостерігається вибух неонацизму – політичних або соціальних рухів, які виникли після Другої світової війни та прагнуть відновити націонал-соціалізм, або ж проголошують себе послідовниками Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії. А також ідеологія цих рухів.

Серед країн сучасного світу наступницею націонал-соціалістичної ідеології, безумовно слід вважати РФ. Незважаючи на кардинальні відмінності за своїми соціально-політичними та економічними характеристиками ключових історичних етапів розвитку російської державності – епохи царської доби (Російська Імперія), радянського будівництва (СРСР) і посткомуністичного періоду (РФ), змістовна наповненість основних ідеологічних положень, що лежать в основі російського державотворчого процесу, в цілому залишається незмінною протягом кількох століть. Не змінилися і ідеї націонал-соціалізму в його російському варіанті.

Історик Р. Шпорлюк зазначає, що основи ідеології російського націонал-соціалізму беруть свій початок зі створення Російської імперії та розвитку ідеї російського націоналізму [105, с. 66-67]. Російська імперія являє собою ідеократичну тоталітарну систему, що була антиправовою за своєю суттю. На думку дослідника, російський імперіалізм згодом було використано та актуалізовано радянською владою при створенні СРСР [106, с. 111-112].

Як самостійна політична ідеологія російський націоналізм сформувався в ХІХ ст., як і російський консерватизм, що розвивався, в рамках реакції на

ідеологію Просвітництва, Велику французьку революцію 1789 р., і наступні релігійні, морально-етичні та політичні зміни в Європі.

На думку О. М. Сидоркіної, починаючи з теорії «Москва – третій Рим» та старших слов'янофілів у Росії переважав православний релігійний патріотизм [82].

Ранній російський романтичний націоналізм розглядається як протест на реакцію на вестернізацію і французьку культуру вищого суспільства Росії. Представники цього напрямку, акцентували увагу на уявленнях про своєрідність і красу російської історії та культури і прагнули знайти «протиотруту» морально-етичним нововведенням, що йшли з Заходу і, на їхню думку, мали політичні загрози незайманому європейським впливом простому російському народові, який, на відміну від правлячих верств українського суспільства, продовжував дотримуватися православної традиції та національної культури. Як зазначають Є. О. Васильчук та І. Ю. Мащенко, ці настрої посилювалися під час початку Наполеонівських війн [9, с. 48-49].

Наступний етап розвитку російського націоналізму пов'язаний з ідеями декабристів, яких вважали своїми попередниками російських ліберальних націоналістів початку ХХ ст. Декабристи вперше розділили державний патріотизм та російський націоналізм, який вони розглядали як зброю проти самодержавства, яке, згідно з їхніми уявленнями, не відповідало інтересам російського народу, тому його слід було замінити прогресивними державними формами – конституційною монархією чи республікою. Декабристи розуміли патріотизм у європейському ключі і прагнули трансформувати їх у «громадянську релігію» і створити російське громадянське суспільство.

На думку Є. О. Васильчука, реакцією на французький революційний девіз «Свобода, рівність, братерство» і декабристське розуміння націоналізму стала теорія офіційної народності, що виникла в царювання імператора

Миколи І. Ця концепція державної ідеології Російської імперії була виражена у сформульованій графом С. Уваровим тріаді: «Православ'я, самодержавство, народність», формулі російського консерватизму. В офіційну ідеологію Росії замість терміну «нація» було введено термін «народність» [11, с. 43].

Наступний етап розвитку російського націоналізму проходив у рамках слов'янофільства. Слов'янофіли в полеміці зі своїми опонентами – західниками сформулювали поняття народності, яке відрізнялося від офіційного тлумачення. Вони загалом прийняли уварівську тріаду, але змінили її ієрархію, поставивши самодержавство на останнє місце, після народності і російського православ'я.

Націоналізм слов'янофілів носив помірно ліберальний характер, вони критикували Захід і були апологетами російської культури, але перебували під суттєвим впливом європейської філософської традиції.

Під впливом слов'янофілів перебував пізніший перебіг ґрунтовництва, що продовжило розвивати поняття «народність».

Як вважає Є. О. Васильчук. у пореформений час поняття «російське питання» виявилось тісно пов'язаним як з «польським» та «остзейським питаннями», так і з соціальною та релігійною проблематикою [14, с. 106].

З початку ХХ ст. російський націоналізм складався в особливих історичних умовах «наздоганяючого» розвитку Росії. Найбільш послідовно ідеї російського націоналізму у цей період були представлені в ідеологічній доктрині Всеросійського національного союзу – політичної партії російських націоналістів.

Російський націоналізм як ідеологія поєднував у собі ідейний монархізм, замішаний на імперській ідеї та великодержавному шовінізмі, що поєднував самодержавство з діяльним патріотизмом, політичною чесністю, правом, конституційним ладом, індивідуальною незалежністю та політичною

свободою. Вони також вважали, що зростання націоналізму є панівною тенденцією нового європейського розвитку.

Називаючи себе західниками націонал-ліберального штибу, вони вимагали від російського суспільства розпочати рух шляхом націоналізму. Специфіку цього шляху російські націоналісти бачили у вирішальній ролі держави у справі втілення у життя великої національної ідеї.

В умовах поступової лібералізації суспільства ослаблення впливу релігії, наприкінці 1900 – на початку 1901 р. було засновано «Російські збори», що було елітарним клубом націоналістично налаштованих консерваторів, які закликали боротися з ситуацією, «коли любов до батьківщини була в забутті», «бути російською людиною».

Незабаром ця група становила інтелектуальний центр російського правого руху. Більшість її учасників розуміли націоналізм у консервативному ключі, близькому до концепції С. Уварова.

Революція 1905-1907 рр. викликала істотну реакцію з боку монархічно налаштованих груп, зокрема чорносотенного руху (1905-1917), який ґрунтувався на ідеях російського націоналізму та використовував гасла захисту монархії та православ'я.

На початку ХХ ст., крім «реакційного» націоналізму, розвивався ліберальний націоналізм, що існував поза рамками релігійних і монархічних цінностей.

Новим етапом розвитку російського націоналізму стало виникнення 1908 р. першої Росії націоналістичної партії – Всеросійського національного союзу (ВНС), яка істотно відрізнялася своїми ідеями від правих монархічних партій. Члени партії іменували себе російськими націоналістами.

Ідеологія ВНС стала результатом розвитку західноєвропейського націоналізму. Це виявилось насамперед в уварівській тріаді: нація була

поставлена на перше місце, тоді як православ'я та самодержавство мали цінність лише як віра та лад, які найбільше підходили російському народу.

Щодо самодержавства, деякі й цих ідеологів робили застереження: «в даний історичний момент». За це праві традиціоналісти звинувачували націоналістів нової формації в «націоналізмі без віри та царя» та прихованої прихильності до ліберальних ідей.

У 1915 р. частина думської фракції російських націоналістів приєдналася до ліберальної опозиції, оголосивши себе «прогресивними націоналістами».

Після повалення самодержавства вони заявили, що новий державний устрій Росії «має спочивати на основі законності та права при непорушному дотриманні недоторканності особистості та свободи слова», що забезпечить «Великої Росії цілісність і неподільність, свято охороняючи права єдиної російської нації».

Далі цю тенденцію просунула націонал-демократична течія, що прагнула поєднати російський націоналізм з ліберальною ідеєю прогресу і спертися на демократичні елементи російського суспільства.

Разом з тим, як зауважують Є. О. Васильчук та А. А. Попок, на початку ХХ ст. жоден з напрямків російського націоналізму, на відміну від соціалізму, не зміг отримати підтримки широкого загалу, і на деякий час російський націоналізм зійшов з історичної сцени [15, с. 293-294].

Після 1917 р. ідеологія націоналізму розвивалася російською еміграцією. Елементи націоналізму були в ідеології низки емігрантських рухів, таких як младороси, націонал-більшовизм, націонал-солідаризм, євразійство, націонал-максималізм.

Емігрантський націоналізм загалом спирався на гасло білого руху «Велика, єдина і неподільна Росія» і мав низку спільних ідей: національну самобутність Росії та російського народу; Росія як духовна

єдність, яка дозволяє народу переживати випробування; пошук фундаментальних засад національної ідеї в історичній спадщині.

У 1930 – 1940-ті рр. емігрантські націоналістичні рухи симпатизують італійському фашизму та німецькому націонал-соціалізму, зі своїми яскраво вираженим антикомунізмом і антисемітизмом.

Цей період вважають початком переходу російського націоналізму до російського фашизму, характерною особливістю якого на даному етапі стало набуття ним крайніх, екстремістських форм.

У Радянській Росії та СРСР в умовах міжнародної марксистської ідеології заперечувалися національні інтереси та велася боротьба з «російським великодержавним шовінізмом». Однак ця політика загалом зазнала невдачі.

Ідеологія комуністичної партії з часом набувала національних рис і з другої половини 1930-х рр. вона поступово трансформувалася на більш націоналістичний варіант більшовизму, пов'язаний з Й. Сталінім. Поняття «російськості» було відновлено у свідомості, і фактично стало синонімом радянської ідентичності.

Велика Вітчизняна війна викликала піднесення національної самосвідомості. В умовах «холодної війни», протистояння із західними державами, відбувалася подальша трансформація радянської ідеології у напрямі ґрунтовництва, «русифікації» більшовизму. На місце ідеї боротьби з «російським великодержавним шовінізмом» було поставлено боротьбу з «безрідним космополітизмом».

На думку Є. О. Васильчука, у період хрущовської «відлиги» повоєнний «націонал-комунізм» з офіційної ідеології почав трансформуватися у національно-патріотичну течію всередині КПРС, втрачаючи вплив, а ідеї російського націоналізму розвивалися рядом дисидентських гуртків і груп [10, с. 325-326].

Наприкінці ХХ ст. російський націоналізм у СРСР посилювався, при цьому етнічний націоналізм фактично став частиною соціалістичного федералізму.

Наступне посилення російського націоналізму відбулося внаслідок розпаду СРСР і зміни комуністичної ідеології плюралізмом думок. Даний процес супроводжувався зростанням етнічного націоналізму та міжнаціональної напруженості.

Водночас усунення інтернаціоналістського комунізму відкрило зелене світло для націоналістичної революції в Росії, створення неонацистських рухів.

Перші відомості про неонацистські організації в СРСР з'явилися в другій половині 1950-х рр. У частині випадків учасників залучала насамперед естетика нацизму (ритуали, паради, форма, культ прекрасного тіла, архітектура). Інші організації більше цікавилися ідеологією нацистів, їхньою програмою та фігурою А. Гітлера.

Становлення неонацизму в СРСР відноситься до рубежу 1960-1970-х рр., водночас, Є. О. Васильчук зауважує, що у цей період нацистські організації ще воліли діяти в підпіллі [7, с. 400] і відносить сплеск виникнення організацій профашистського штибу – від відродженої Штильмарком «Чорної сотні» до «Легіону – Вєрвольф», «Фронту національно-революційної дії», «Російської партії», «Імперської партії», «Народно-патріотичного фронту Пам'ять», «Націонал-соціального союзу», «Російського загальнонаціонального Союзу», «Національної єдності», РНР до 1985 р. [8, с. 157].

До організацій профашистського штибу відносяться також виникли на початку 1990-х рр. численні радикальні групи бритоголових, скінхедів та організація «Російська національна єдність» (РНЄ), яких поєднують екстремістський націоналізм та антисемітизм.

Наприкінці та після Перебудови, як зауважують Є. О. Васильчук та А. А. Попок, відбувалося відродження чорносотенного руху [12, с. 340-341].

Російський націоналізм в ідеологічному відношенні цього періоду був неоднорідний. Так, поміркованих націоналістів – державників-патріотів (КПРФ і РОС) – об'єднує національна ідея державного патріотизму, реалізована у вигляді виваженої, національної політики, заснованої на взаємній повазі та взаємодопомоги всіх народів Росії.

Основною ідеологічною ідеєю державників-націоналістів (ЛДПР і НБП) є етнічна консолідація, що дозволяє встановити оптимальні відносини між російським народом, що чисельно переважає, та іншими народами держави.

При цьому спільним для цих ідеологічних напрямів російського націоналізму Р. В. Гула та І. Г. Передерій визначають ідеї створення єдиної російської нації та патріотизму як захисту державних інтересів Росії та національних інтересів російського та інших народів Росії [23, с. 176-177].

Напроти, для радикальних націоналістів – державників-етноцентристів (РНС, НРПР та РНЕ) – ідеологічним принципом є російська етнічна ідентичність, виражена в національній перевазі росіян над іншими народами.

Цей ідеологічний напрямок російського націоналізму орієнтується на розвиток Росії, як держави росіян, вважає Є. О. Васильчук. При цьому відродження великої Росії пов'язується з проголошенням православ'я як державної релігії і затвердження в політиці принципу соборності [6, с. 317-318].

Отже, сучасний російський націоналізм походить із двох субкультур, що сформувалися задовго до розпаду СРСР, – традиціоналістсько-грунтовницької та радянсько-комуністичної.

Аналіз розвитку російського націоналізму дає підстави подолати існуючу в науковому дискурсі думку про російський націоналізм початку

XX ст. як одного з різновидів чорносотенного руху в Росії, основою якого виступали великоруський шовінізм, антисемітизм, ксенофобія, негативне ставлення до «іногородців».

Загальною основою російського націоналізму як ідеології кінці XX ст. виступає ідея державності, що виражається у прагненні до відродження великої Росії.

2.2. Вплив націонал-соціалізму на політичний режим та формування політичних інститутів в Росії

Націонал-соціалізм, фашизм, тоталітаризм, як вважають автори монографії «Політичні режими сучасності та перехід до демократії», можна віднести до примітивних ідеологій, які можуть існувати доти, доки повністю не вичерпують себе, доводячи неможливість своєї реалізації [72, с. 20-21].

Дослідники Я. В. Синяк та І. В. Кріцак висловлюють думку, що після світових перемог ліберальної демократії у 1989 – 1990-х рр. авторитарні режими адаптувалися до нових реалій, навчилися підтримувати свою владу без масштабного та жорстокого політичного насильства [83, с. 31-32].

Проте ми не згодні з цим твердженням і підтримуємо точку зору сучасного американського політичного аналітика, експерта у сфері міжнародних відносин Ф. Закарії про те, що такі режими перетворилися у наш час на режими «неліберальної демократії» [108, с. 36-37].

Так і режим Путіна («путінізм») довго вважався м'яко-авторитарним. На думку І. О. Поліщука, він від початку забезпечував незмінність, безконтрольність та безкарність правлячої еліти за мінімуму репресій та формальних заборон. В основному – маніпуляціями та підкупом [73, с. 147].

При цьому, додає М. П. Требін, основні атрибути ліберальної демократії формально продовжували існувати, хоча й у вихолощеному вигляді [94, с. 27].

Водночас вважаємо, що сьогодні можливо говорити про розвиток у РФ націонал-соціалістичної ідеології, яка зберігається за авторитарною національною традицією (за висловленням М. Чабанної [100, с. 80]).

Ми згодні з В. Кісь, що основу російського націонал-соціалізму сьогодні складає оновлена уварівська тріада «православ'я, самодержавність, народність» [53, с. 76-77].

Вірно підмічено С. Й. Вовканич, що основу сучасного – путінського – націонал-соціалізму у Росії становлять такі риси російського менталітету, як туга за «сильною рукою» та жалю про втрачений державний і партійний апарат – на «втрачені цінності», які нібито дали численні приклади самовідданості та безкорисливості у служінні царській чи комуністичній імперії [19, с. 256].

Крім того Є. Хан відмічає такі традиційні для російського населення риси, як надія на «сильну руку» і безконтрольну «вертикаль влади» [98, с. 85-86].

На думку Є. О. Васильчука, у економічному аспекті основні ознаки «путінізму» проявились у таких аспектах як:

- злиття влади і бізнесу;
- повний контроль над державною власністю силовими структурами;
- панування в основних галузях економіки корпорацій, які безпосередньо контролюються кремлівським апаратом представників президентської адміністрації: Газпром, Роснефть, Транснефть, РЖД та ін.;
- злиття кримінального капіталу із вищими ешелонами влади та використання ними всіх надр країни і присвоєння всього, що було створено за період існування Радянського Союзу;

– тотальна корупція у всіх сферах контрольована спецслужбами, відносно ліберальна, але непрозора фінансова й податкова політика;

– значна диференціація в матеріальних доходах між різними верствами населення тощо [13, с. 46-47].

Так, І. Коваль та Л. Кисляк зауважують, що у міру того, як новоросійський правлячий клас все більш безцеремонно поведився з правами людини та конституційною законністю у своїй країні, він все гостріше відчував у ліберальній цивілізації свого екзистенційного ворога. У її цінностях він дедалі чіткіше бачив перешкоду реалізації всієї повноти своєї влади над слабкими [54, с. 242].

Дану думку добре ілюструє те, що вже на початку повномасштабної війни проти України під час вуличних опитувань, які проводили непрокремлівські журналісти, значна більшість випадкових перехожих висловлювалася на підтримку дій Кремля.

На пропозицію подивитись фотографії руйнувань українських міст та жертв ракетних ударів вони, як правило, відповідали, що їм не потрібна ворожа пропаганда – вони дивляться правильні російські телеканали. Якщо й дивилися фотографії, то казали, що це все фейки та монтаж [70, с. 32].

З цього приводу Б. Л. Дем'яненко та В. М. Дем'яненко зауважують, що у російської людини не так багато причин вірити на слово офіційній пропаганді. Вона має багатий життєвий досвід, щоб знати ціну брехні та маніпуляції влади та залежних від них ЗМІ. Але у випадку з війною вона має причину закрити на це очі і відключити свої логічні здібності. Зробити вигляд, що повірила, або нав'язати собі, що вірить у безглузді міфи. Тому що так їй зручніше [32, с. 48].

«Суверенна демократія», як режим, що сьогодні панує в Росії, – це втілення ідеї переваги над іншими народами, запропонованої ще у 2003 р.

російським політичним, економічним та державним діячем А. Чубайсом та оновленої сучасним російським ідеологом В. Сурковим [34, с. 117-118].

Розділяють фашизм історичний і динамічний фашизм, сучасний – або, як назвав друге явище У. Еко, «вічний фашизм», «ур-фашизм». Він та його національні прояви існують у вигляді індивідуальної та групової свідомості та поведінки, ідеології, суспільно-політичного руху, політичного режиму вождістського типу, терористичної диктатури.

У. Еко у своєму есе «Вічний фашизм» [44] перерахував 14 ознак фашизму:

1. Традиціоналізм, культ традиції.
2. Неприйняття модернізму.
3. Ірраціоналізм міцно пов'язаний з культом дії заради дії.
4. Жодна форма синкретизму не допускає критики.
5. Незгода – це ще й знак інакшості. Найперші гасла руху спрямовані проти іногородців. Ур-фашизм, таким чином, за визначенням причетний до расизму.
6. Усі різновиди фашизму спиралися на фрустровані середні класи, які постраждали від будь-якої економічної чи політичної кризи і відчують страх перед загрозою з боку роздратованих низів.
7. Єдине, що може згуртувати націю – це вороги. Звідси одержимість ідеєю змови.
8. Прибічники фашизму повинні почуватися ображеними через те, що вороги виставляють напоказ багатство, бравують силою.
9. Пацифізм однозначний братанню з ворогом. Він поганий, оскільки життя є вічна боротьба. Оскільки ворог має бути – і буде – знищений, значить, відбудеться останній бій, внаслідок якого цей рух набуде повного контролю над світом.

10. Популістський елітаризм. Пересічні громадяни є «найкращим народом» у світі. Партія складається з найкращих пересічних громадян. Пересічний громадянин може (чи повинен) стати членом партії.

11. Кожен виховується, щоб він став героєм.

12. Прагнення влади переноситься на статеву сферу. На цьому заснований культ мужності.

13. Якісний (квалітативний) популізм. Індивід не має прав особистості, а Народ постає як якість, як монолітна єдність, що виражає сукупну волю. Вождь претендує на представництво від усіх.

14. Новомова.

На думку У. Еко, якщо в суспільстві спостерігається 6 – 7 ознак із цього списку, воно близьке до настання фашизму.

Розмірковуючи про фашизм і націонал-соціалізм, слід зазначити, що ці явища перемогли в молодих за історичними мірками державах, до яких можна віднести сучасну Росію.

Історики дуже обережні у порівнянні та проведенні паралелей між двома диктаторами Путіним та Гітлером та їх режимами. І все ж таки є речі очевидні.

В книжці «Російський фашизм: традиції, тенденції, рухи» С. Шенфілд серед подібних «фашистських практик» у РФ виділяє:

- культ вождя та культ померлих;
- корпоративістську державу;
- міфи про минуле, цензуру;
- популярність теорій змови, централізовану пропаганду.

Дослідник доводить, що фашизація Росії – процес давній. Російському фашизму передують певні тенденції XIX ст., що виявляють протофашистські риси.

Ряд авторів, починаючи від М. Данилевського, деяких робіт В. Розанова та інших, вніс як апологетичний, і критичний внесок у розуміння російської національної ідеї. Орієнтиром їм служили російські національні завдання, які були актуальні для конкретного періоду російської історії.

До напрямку православного релігійного патріотизму належала низка християнських мислителів, автор «Російської ідеї» (1946) М. Бердяєв, автор «Наших завдань» (1948 – 1955) І. Ільїн.

Від самого початку радянська ідеологія створила суміш марксизму-ленінізму та російського націоналізму. Останній у цій суміші стає рушійною силою.

Це спонукало Сталіна назвати Другу Світову війну – Великою Вітчизняною, оголосити росіян єдиним народом переможцем і відновити підконтрольну секретним службам Російську православну церкву.

У цілому, на думку Шенфілда, російський фашизм відрізняється від італійського фашизму чи німецького націонал-соціалізму тим, що тісніше пов'язаний із імперською риторикою, подібною до положень російського комунізму.

Російські фашисти не висловлювалися відверто про біологічний расизм, а виходили з тотального дискурсу православ'я. Тому їхній антисемітизм був не расового, а релігійного ґатунку. Пізніше в СРСР євреїв переслідували під гаслом «боротьби з космополітизмом», а на схилку радянської доби ширилася несосвітена література про «жидомасонську змову». Проте, як вірно зазначає автор, ці тенденції уможливили розвій теперішнього російського фашизму [102, с. 65-66].

Фашизація сучасної Росії відбувається майже за тим самим сценарієм, що й нацизація Німеччини. Для підтвердження цього звернімося до аналогій.

Приходу Гітлера до влади передували:

– поразка Німеччини у Першій світовій війні;

- втрата низки територій;
- різке загострення соціально-економічних проблем.

Відповідно до цього основними гаслами нацистів були: повернення усіх німецьких територій в якості реваншу за приниження великої нації [50, с. 56-57].

Путін прийшов до влади після поразки СРСР у «холодній війні», розпаду Радянського Союзу та провалу ринкових реформ, що спричинили посилення напруженості у російському суспільстві, пообіцявши відновити стабільність в країні та вирішити, насамперед, економічні проблеми.

І Гітлер, і Путін почали своє правління із встановлення тоталітаризму, посилення власної влади, утворення єдиної правлячої партії, придушення свободи слова створення спецслужб з метою подолання незгодних.

Основу гітлерівської ідеології становила ідея величі арійської раси, у путінській ідеології – це ідея про особливу роль російської нації [33, с. 101-102].

Наступні дії обох диктаторів стосувалися підготовки зовнішньої експансії та нападу на сусідні країни. Головними підсумками даної політики для Німеччини стали окупація майже усієї Європи та вторгнення у 1941 р. до Радянського Союзу [17, с. 421].

Щодо Росії, слід зазначити численні збройні конфлікти із країнами, що раніше входили до СРСР, а також гібридну війну проти України (з 2014 по 2022 р.), яка у лютому 2022 р. переросла до повномасштабної війни.

Одним із сучасних проявів ультраправової ідеології є рашизм (контамінація слів «Russia» («раша») та «фашизм»), який має такі спільні риси із нацизмом та фашизмом, як внутрішній тоталітаризм та зовнішня агресія проти інших народів.

Рашизм суть англomовний варіант «росіянізму», вперше як термін вжитого О. Герценом у романі «Минуле і думи», став уже називним для політики, що проводить Росія з моменту розпаду СРСР.

У 1990-ті рр. схожий термін – «русизм» щодо політики Росії було застосовано президентом Чеченської Республіки Ічкерія Д. Дудаєв, який розумів його як ідеологію, засновану на великодержавному шовінізмі, повній бездуховності та аморальності, особливій жорстокості.

Починаючи з кінця 1990-х рр., провідні політологи світу неодноразово порівнювали новий російський режим із італійським фашизмом. Нова хвиля подібних порівнянь була викликана вторгненням Росії в Крим та на Донбас у 2014 р. (І. М. Ветринський [16, с. 318]).

На думку М. П. Требіна, основними рисами рашизму є:

- антилібералізм, як основну ознаку сучасного путінського режиму (знаходить вираження у відсутності свободи у сучасному російському соціумі (зокрема, свободи слова), фактичній єдинопартиїності тощо);
- експансіонізм (першочерговим завданням рашизму на сучасному етапі постали плани з інтеграції передусім України, Білорусі, Молдови, інших православних регіонів та країв у простір єдиного «російського світу»);
- реваншизм (бажання повернути собі статус великої держави, у якої немає кордонів);
- некрофілію (готовність ядерною зброєю готова знищити весь світ, якщо цей світ не готовий визнати Росію світовим лідером);
- тероризм, геноцид (масові вбивства, систематичні порушення прав людини, насильницькі депортації та навмисне руйнування цивільної інфраструктури, вчинені російськими військовими в Україні);
- етатизм;
- ксенофобію;

- євразійство;
- вождізм;
- богообраність російського народу;
- мобілізацію нації й держави проти ворогів;
- панування сили над правом тощо [95, с. 146-147].

Війна РФ з Україною показала світу реальну сутність режиму Путіна як неоімперської, тоталітарної диктатури, яка наслідує найгірші практики минулого та втілює ідеї фашизму та націонал-соціалізму [82, с. 33]. Верховна Рада України 2 травня 2023 р. остаточно визначила політичний режим у Росії як «тоталітарний рашизм».

Таким чином, зроблено висновок, що російський націоналізм – політична ідеологія, система переконань, ключовим поняттям якої є російський народ, що розглядається як російська нація.

Аналіз доктринальної основи ідеології російського націонал-соціалізму дозволяє припустити, що російська нація у Російській імперії на початок ХХ ст. не сформувалася, але російський націоналізм там безперечно існував.

Встановлено, що на початку ХХІ ст. націоналізм став набирати популярності, знаходячи в Росії нову форму, яка була втілена в російських політичних інститутах та політичному режимі, який отримав назву «путінізм».

З аналізу впливу націонал-соціалізму на політичний режим та формування політичних інститутів в Росії зроблено висновок, що сьогодні в РФ спостерігаються прояви націоналізму, але радикального, що робить їх ближчим не до патріотизму, а до нацизму (фашизму).

Мілітаризм, ідеї панування, культ особи, мобілізації держави і суспільства проти ворогів – ось неповний перелік характерних ознак режиму й радикальної ідеології фашизму, притаманні сучасній Росії.

Більш того, російський націонал-соціалізм (фашизм) за сучасних умов перетворився на новий політичний режим – рашизм, що втілюється, насамперед, у внутрішній політиці Росії.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНИЙ РОСІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМ ЯК ЗАГРОЗА МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ

3.1. Прояви націонал-соціалізму у внутрішній політиці сучасної Росії

Путінізм є персоналізованою реалізацією націонал-соціалізму, яка має безліч прикметних якостей і рис. Спробуємо це довести на прикладів співвідношення рис рашизму та сучасного фашизму за У. Еко у внутрішній політиці сучасної Росії.

1. Культ традиції. В духовному плані рашизм базується на фундаменталістському православ'ї.

Як вірно зазначає В. О. Таран, важливою зв'язністю рашизму є так звані «духовні скрепи» як ідеологічна настанова Росії, орієнтація на «традиційні цінності», яка набула популярності після того, як 12 грудня 2012 р. була використана в Посланні президента В. В. Путіна до Федеральних Зборів Росії [89, с. 66].

2. Несприйняття модернізму, культурного і гуманітарного прогресу, орієнтація на ціннісні стандарти архаїчних суспільств. В РФ сьогодні панує ідеологія колективної пам'яті, культ Великої перемоги СРСР над фашизмом («победобесіє»).

3. Ірраціоналізм, пов'язаний з культом дії заради дії (наприклад, наліпки на авто «Можем повторить» як виклик до «Ніколи знову» країн Європи).

4. Неприйнятність критики і скептицизму – в очах фашизму незгода і сумнів є зрадою (приклади публічного осуду т.зв. іноагентів – діячів культури, публічно доведене отруєння бойовою отруйною речовиною «Новичок» російського опозиціонера О.Навального в серпні 2020 р.).

5. Ксенофобія. Атмосфера ксенофобії пронизує російське суспільство.

Тема «боротьби з проявами неофашизму» є улюбленою в політичній риторичі Путіна, коли він говорить про ситуацію в інших країнах, явно маючи на увазі, що Росії ця проблема взагалі не стосується.

Сучасні речники «руського мира» не соромляться говорити про розширення мілітарними засобами своєї імперії.

6. «Фашизм народжується з індивідуальної або соціальної фрустрації», рашизм – з розпаду Російської імперії, а потім її копії – СРСР, проте залишається.

7. Ідея національної величі.

8. Сучасні «неофашисти» (Європа, США, Україна) – явні вороги Росії та «руського миру», який повинен перемогти (знову) фашизм та панувати у світі. Розповсюджують дані ідеї представники пропагандистських російських ЗМІ.

9. Культ війни: «життя – вічна боротьба». В цивілізаційному плані рашизм базується на відтворенні поведінкових патернів, успадкованих від Золотої Орди (найяскравішим прикладом є повномасштабна війна, розпочата проти України у лютому 2022 р.).

10. Елітаризм, заснований на ігноруванні міжнародного права та геноциді інших народів.

Перш за все, рашизм це відмова російської еліти від мислення, тобто від того спонтанного і ненормативного мислення, яке в несоціальному по своїй суті перетворенні породжує більшість ідей та образів, початків та засновків, орієнтацій, установок та меж. Росія відмовилась від іншого на користь архаїчного, консервативного, фундаменталістського, ресентиментального, злостивого, нелюдського.

«Нам закон не писаний, нам все можна і ми всі можемо». Під цим гаслом путінська Росія розгорнула свій хрестовий похід проти міжнародно-правового порядку, що склався після Другої світової війни. Путін не просто

вибиває з-під Потсдамської міжнародної системи її наріжний камінь – заборону агресії та анексії. Він атакує її принципи: верховенство права, рівність народів, колективну відповідальність за підтримку загальних всім правил.

І це не просто причетна до версальського синдрому спроба імперського реваншу – повернення сфери свого виняткового домінування. Це боротьба із виробленими цивілізацією обмеженнями на державне насильство. Як усередині окремих країн, так і у відносинах між країнами. Недарма розв’язана Путіним велика війна збіглася з остаточним переродженням його режиму з авторитарного до тоталітарного. Із уже повною ліквідацією легальної опозиції.

З переходом від «авторитарної деполітизації» до тоталітарної «політичної мобілізації». З вибудовуванням низових ланок машини ідеологічної обробки [101, с. 33-34].

Путін діє точно як Гітлер в 1930-ті рр. Він розхитує світовий лад, створюючи серію прецедентів бруталного порушення як міжнародно-правових актів, і міждержавних договорів. Він прямо використовує гітлерівські пропагандистські схеми, такі як «розділений народ».

Щодо проявів геноциду, на практиці сьогодні російський геноцид спрямований проти українського народу.

Ознаки 11 (Культ героїзму) і 12 (Культ мужності) – героїчна смерть за Батьківщину є важливішою за життя.

13. Індивіди сприймаються не інакше як єдність монолітної маси – Народу, який передає усю владу верховному лідеру. Він є голосом Народу.

14. Фашизм говорить на Новомові. Неперервний ланцюг правди та брехні використовується Росією на міжнародній арені задля того, щоб Росія як сторона брехні могла сказати: «ми і раніше вам говорили правду, і тепер

говоримо», а їх удавані опоненти могли відповісти: «ми і раніше вам вірили, і тепер віримо».

15. Несприйняття технологічного прогресу. Запровадження Заходом санкцій щодо Росії з 2014 по 2022 рр. показали нездатність Росії до самостійного високотехнологічного виробництва, імпортозаміщення виявилось брехнею, що є свідченням того, що Росія значним чином виступає як цивілізаційний паразит.

Отже, можна зробити висновок, що в Росії зараз спостерігаються прояви націоналізму, але радикального, що робить їх ближчим не до патріотизму, а до нацизму (фашизму).

3.2. Практичне втілення ідеології сучасного російського націонал-соціалізму, як засобу реалізації геополітичних амбіцій РФ (на прикладі України)

24.02.2022 р. тривала гібридна війна Росії проти України перетворилася у відкритий збройний конфлікт. Йому передувала довга підготовка з боку РФ (з 1990-х рр.).

Російська збройна агресія проти України розпочалася у 2014 р. і відбувалася у три етапи: російська анексія півострову Крим, початок війни на Сході України (на територіях Донецької та Луганської областей), початок повномасштабної війни 24.02.2022 р.

Ще з часів розпаду СРСР Росією було задіяно різні інформаційні інструменти, насамперед, пов'язані із фальсифікацією української історії та пропагандою [107, с. 162-163].

Фашизація Росії стала яскраво і незаперечно проявлятися після Революції Гідності в Україні в 2013-2014 роках – з початку російсько-української війни. При чому, не дивлячись на пропаговану міць, з огляду на

страх Росії перед прямими зіткненням із Заходом, особливо з НАТО, оскільки економічний і військовий потенціал сторін в разі відрізняється не на користь Кремля, було обрано модель гібридної війни [21, с. 32].

Її перший етап пов'язаний із російською анексією півострову Крим. 16.03.2014 р. Росією було проведено «референдум» про статус Криму, результатом якого стало висловлення 97% жителів півострова щодо приєднання АРК та м. Севастополь до РФ.

17.03.2014 р. ВР АРК проголосила незалежність Республіки Крим, а 18.03. 2014 р. було підписано Договір про прийняття АРК до складу Росії [62, с. 413].

Наступний період війни – на Сході України (з 24.08.2014 р. по 24.02.2022 р.) [22, с. 55-56].

Після інавгурації у 2019 р. нового Президента України – В. Зеленського, до Конституції України [56] було внесено зміни, якими закріплено незворотність стратегічного курсу держави на набуття членства в ЄС і НАТО. З цього розпочався новий етап підготовки РФ до відкритої збройної агресії.

Протягом 2021 р. РФ двічі стягувала війська до кордонів України – навесні та пізно восени, як зі свого боку, так і з боку Білорусі, запевняючи при цьому у відсутності будь-яких намірів атакувати Україну. З 17.01.2022 р. було розпочато спільні російсько-білоруські військові навчання.

У грудні 2021 р. Путін звернувся до США та НАТО з ультимативною вимогою щодо не прийняття до Альянсу України та інших країн пострадянського простору, а також не надання їм військової допомоги. На дану вимогу Альянс відповів відмовою.

21.02.2022 р. Путін підписав укази про визнання РФ «незалежності» «ДНР» та «ЛНР».

У відповідь на це В. Зеленський оголосив надзвичайний стан на 30 днів для всієї України, за винятком Донецької та Луганської областей, які перебували у режимі надзвичайного стану від 2014 р.

24.02.2022 р. о 5-й годині ранку Путін офіційно оголосив про початок так званої «спеціальної операції» в Україні під приводом здійснення т.зв. «демілітаризації та денацифікації України», що насправді стало початком повномасштабного вторгнення в суверенну державу.

Було розпочато третій етап російської агресії проти України – повномасштабну війну [20, с. 63].

За сучасних умов основною метою війни Росії проти України є знищення держави Україна й усього українського народу.

У 2014–2019 рр. Росія фактично формувала необхідне пропагандистське підґрунтя для виправдання військової агресії, і, врешті решт, призвела до того, що більше половини опитаних росіян вже на початок 2019 р. були готові воювати з українцями. При цьому у 2019 р. вживання слова «війна» у російських медіа в українському контексті майже зникає.

Це вже було мовчазним визнанням того, що гібридні методи в Україні не спрацювали в такій спосіб, на який розраховували. 24.02.2022 р. було розпочато повномасштабне вторгнення в Україну. Подібні дії було здійснено Гітлером на початку свого «походу».

Одним із засобів ведення війни Росії в Україні з 2022 р. є використання штампів та кліше з метою дезінформації та фальсифікації історичних подій.

Так, свою головну мету Москва проголосила спочатку у вигнанні з території України нацистів. Російська пропагандистська машина довгий час розповсюджувала чи не найголовнішу тему сучасної російської пропаганди – начебто наявність «українського неонацизму». Формуючи медійне підґрунтя для цього російські ЗМІ впродовж попередніх років активно розповідали про звірства «свідомітів», «бандерівців та «укрофашистів». При цьому путінізм

широко використовує маскування під «антифашизм», вибірково називаючи всіх, хто не підтримує імперіалізм Росії, «нацистами».

Так звана «денацифікація України» є офіційною основною метою «спеціальної воєнної операції на Донбасі» (використання слова «війна» щодо даної дії в РФ заборонене) – повномасштабної агресивної війни, розв’язаної Росією проти України. Потім дану мету було розширено до боротьби за Святу Русь проти США та НАТО [60, с. 76].

У даній війні Росією використовуються, крім методів збройної агресії, методи геоекономічної війни, державного тероризму, екстремізму, геноциду [79, с. 32]. Більш того, російська війна проти України від самого початку (з 2014 р.) носить інформаційно-диверсійний характер.

Від початку «спеціальна військова операція» в історичній пам’яті росіян на усього світу мала сприйматися як оборонна війна, на кшталт Другої світової війни («Великої Вітчизняної війни»), в якій Росія мала відіграти роль головного рятівника світу від українських та західних нацистів і фашистів. Водночас методи та засоби ведення «спецоперації» багато в чому є схожими на дії нацистів під час Другої світової війни.

Так, як і Гітлер, Путін довго готував власну країну до великої війни, нарощував військову міць. «Відновлення армії» – головне гасло Путіна.

Слід відзначити також формування спадковості між російським військовим та радянським солдатом, який активно вибудовує офіційна російська пропаганда [91, с. 100].

Водночас, з одного боку, створюється ілюзія такої спадковості – наче це вже наступне покоління «воює з фашизмом», але в нових реаліях, а з другого, росіянами активно використовується нацистська символіка, якій надається новий зміст (наприклад, плакати, розміщені по території Криму із зображенням російського військового, георгіївською стрічкою та буквою Z і написом «Слава воину-освободителю»).

Подібним до нацистських засобів є використання провокації як привіду до війни.

Паралелі вбачаються також у часі нападу (о 4 ранку німці напали на СРСР, о 3:40 ночі війська РФ вторглися в Україну) та бомбардування українських міст.

Окуповані російськими військами території України у 2022 р. стали місцями воєнних злочинів, головною метою яких є знищення української нації. При чому тут найяскравіше проявляються основна відмінна риса рашизму – жорстокість, з якою росіяни поводяться з українцями.

Дана жорстокість втілюється у:

- терорі російською армією мирного населення через зумисні ракетно-бомбові удари;
- артилерійські обстріли російською армією українських сіл та міст;
- невмотивовані цілями війни масові вбивства російськими військовими українських мирних громадян в Бучі, Ірпені, Ізюмі, Маріуполі, Бородянці, Гостомелі (масові страти євреїв німцями);
- депортації населення з окупованих росіянами територій України до РФ (вивезення до Германії молоді як остарбайтерів);
- насильне вивезення українських дітей до Росії з їх подальшим всиновленням (за наявності в них живих батьків в Україні);
- спалення вбитих мирних громадян з метою приховування злочинів (печі в нацистських концтаборах);
- порушення правил та звичаїв війни (навмисні розстріли українських військовополонених із викладенням страти до соцмереж, теракт в Оленівці) тощо.

При створенні міфу ВВВ Кремлем свідомо замовчуються факти застосування Червоною Армією тактики «випаленої землі».

Але дана тактика має місце у безглуздому знищенні освітніх закладів, об'єктів господарської інфраструктури, спаленні україномовних книг (на кшталт фашистських акцій проти «ворожої» культури та літератури), знищенні та розкраданні об'єктів культурної спадщини тощо.

Для рашистів немає нічого святого. Навіть нацисти не бомбили церкви та монастирі. Путін віддав наказ не жаліти нікого. Рашисти вже розстріляли чотирьох священників, спалили кілька храмів.

Російська авіація скинула бомби на православну святиню у Донецькій області – Святогірську Лавру (до речі, Московського патріархату). Там у цей час перехувалися від війни 500 біженців, з них 200 дітей.

Отже, агресивна фаза повномасштабної війни Росії проти України 2022 року, де фашизм демонстративно проявляється в діях російської армії, в риторичі представників російської влади та в безпрецедентному зомбуванні росіян вже через тотальну цензуру та пропаганду – це фактична демонстрація Росією зразків поведінки та риторики націонал-соціалістичних та фашистських режимів у Другій світовій війні.

Саме в умовах повномасштабної війни алітерація «рашизм» постає в своїх відкритих і незаперечних якостях. При цьому, в сучасному російському політичному дискурсі, політики та представники ЗМІ намагаються завуальовано заперечувати прояви рашизму в російській політиці.

Обґрунтування російської агресії необхідністю об'єднати усі землі, де проживає російськомовне населення (історично території Російської імперії), з метою його «спасіння», по суті є дублювання мотиву подолання приниження Німеччини після Першої світової війни, захисту співвітчизників – судетських німців та втілення історичних прав Німеччини на сусідні території.

3.3. Міжнародні-правові та організаційні засади запобігання проявам російського націонал-соціалізму

Здійснивши збройну агресію проти України, Росія порушила фундаментальні принципи та норми міжнародного права, закріплені Статутом ООН, Заключним актом НБСЄ (1975) [47], Декларацією про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин між державами у відповідності до Статуту ООН (1970) [28], Резолюціями ГА ООН «Визначення агресії» (1974) [18] та «Територіальна цілісність України» (2014) [89], Деклараціями про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про захист їх незалежності та суверенітету (1965) [25], про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав (1981) [26], про посилення ефективності принципу утримання від погрози силою чи застосування сили у міжнародних відносинах (1987) [27], а також нормами міжнародних договорів та угод (наприклад, таких як: Будапештський меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (1994) [53], Договори між Україною і РФ про дружбу, співробітництво і партнерство (1997) [43], про українсько-російський державний кордон (2003) [42], про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки (2003) [41], про статус та умови перебування Чорноморського флоту РФ на території України (2003) [96] тощо).

Окупація та анексія Росією АРК та міста Севастополь, а також протиправні дії РФ на Донбасі, подальша спроба анексування території України (шляхом проведення у вересні 2022 р. псевдореферендумів про входження територій Запорізької та Херсонської областей України, а також так званої «ЛНР» та «ДНР» до РФ) цілковито підпадають під визначення агресії ГА ООН – злочину проти миру та безпеки людства, який передбачає

можливість притягнення до міжнародно-правової відповідальності як держави (РФ), так її вищого керівництва (індивідуальна міжнародна відповідальність), а також до кримінальної відповідальності за нормами КК України [58].

Незважаючи на спроби російської сторони приховати участь своїх збройних сил у зазначеному конфлікті, даний факт був визнаний переважною більшістю світової спільноти.

У лютому 2022 р. гібридна війна Росії проти України перетворилася у відкритий збройний конфлікт. Розпочавши гібридну війну проти України і зруйнувавши правовий світовий порядок, який було встановлено після 1945 року, Росія фактично розв'язала Третю світову війну проти всього цивілізованого світу. Від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року, держави-члени НАТО закликали Росію негайно припинити військові дії й вивести усі війська з території України, забезпечити цілковите дотримання норм міжнародного гуманітарного права і гарантувати безперешкодний і безпечний доступ для гуманітарних потреб і надання допомоги усім, хто цього потребує. Вони також закликали Росію припинити обмежувати судноплавство в окремих районах Чорного моря і перешкоджати доступу до Азовського моря, а також запровадили безпрецедентні санкції з метою позбавлення Кремля ресурсів для фінансування воєнної машини.

Допомога західних партнерів Україні, спрямована на подолання рашизму, включає гуманітарну та медичну допомогу, постачання зброї та фінансування, дипломатичне співробітництво тощо

Тут, насамперед, слід вказати на зустрічі контактної групи «Рамштайн», де представники військових відомств різних країн обговорюють хід російського вторгнення в Україну, аналізують українські військові

можливості, координують військову допомогу, виробляють плани захисту України в період війни та забезпечення її безпеки у майбутньому.

Крім того, така допомога здійснюється в рамках формату G7 – неформального міжнародного клубу, який об'єднує Великобританію, Німеччину, Італію, Канаду, Францію, Японію та США.

Зустрічі цих контактних груп відіграли велику роль у знятті обмежень на постачання провідними країнами Заходу сучасного озброєння Україні.

Наразі, довкола фігури Путіна гуртуються націоналісти та євроскептики, противники Америки та антисеміти, борці за консервативні цінності та ностальгічні друзі Радянського Союзу тощо. Зокрема, до тих країн, які прямо або приховано підтримують Росію, зокрема, можливо віднести КНР, Іран, Бразилію, ПАР, Угорщину.

Іран завжди був для України дуже важливим регіональним партнером. Наразі, Іран передав Росії партію далекобійних дронів багаторазового використання в умовах практично повної ізоляції Росії від світу. У травні 2023 р. було прийнято рішення про запровадження санкцій щодо Ірану Україною на 50 років.

У перші дні після російського вторгнення в Україну Угорщина виступила з формальним осудом дій Москви. Проте відносини між Україною та Угорщиною залишалися напруженими через позицію угорського уряду стосовно санкцій проти Росії. Зокрема, країна не підтримувала посилення обмежень проти російського нафтового і газового сектору. Крім цього, 31 травня 2022 р. президент Угорщини В. Орбан заявив, що країна домовилася із ЄС і отримала дозвіл купувати російську нафту. До сьогодні Угорщина не припиняє зв'язки Росією та Білоруссю. Це подається під виглядом, що співпраця з агресором допоможе зупинити війну. Угорщина докладає значних зусиль, щоб заблокувати вступ України до трансатлантичного військового альянсу.

Відмова Бразилії продавати Україні зброю, пропозиція бразильського президента віддати Крим Росії та візит російського міністра Лаврова до Бразилії наштовхують на думку, що РФ у Латинській Америці має відданого союзника. Слід згадати і про більш ніж сумнівні «миротворчі» ініціативи президента Бразилії – Луїза Інасіу Лули та Сілви. На початку квітня 2023 р. президент Бразилії запропонував, щоб Україна віддала Росії Крим для «спокою у світі». Пізніше він виступив із пропозицією створити аналог G20, щоб завершити війну в Україні, та навіть наголосив, що може виступити посередником.

Натомість спільним для цих країн і урядів є їхній субімперіалістичний (а подекуди, можливо, й імперіалістичний) характер. Вони використовують війну для утвердження власних субімперіалістичних інтересів, регіонального впливу і завоювань, а також деспотичного панування над внутрішніми і місцевими колоніями.

Так, за результатами голосування Генеральної Асамблеї ООН щодо засудження російського вторгнення в березні 2022 року, і голосування у жовтні того ж року про засудження відвертої крадіжки з боку Росії п'ятої частини території України з тих п'яти країн, що обидва рази проголосували проти, – це Росія і Білорусь, а також Сирія з її геноцидним режимом Асада, який покладається на Путіна, гротескний режим «чучхе» в Північній Кореї і, під час першого голосування, надзвичайно репресивна диктатура в Еритреї, а під час другого голосування, режим зрадника Ортеги в Нікарагуа.

Китай ніколи не був демократією, але навіть попри однопартійну систему елементи плюралізму, конкуренції та змінюваності влади в управлінні країною існували ще відносно недавно.

Однак у Путіна та голови КНР Сі Цзіньпіна багато схожого: Сі почав проводити агресивну зовнішню політику (він послідовно вибудовував і підтримував антизахідні настрої, відкидаючи «західні цінності» та «західний

лібералізм» як на дипломатичному рівні, відкрито виступаючи, наприклад, із критикою США, так і в культурній сфері, виділяючи та підтримуючи антизахідних ідеологів), його правління ознаменувалося різким «закручуванням гайок», остаточно вихолостив ЗМІ, посилив цензуру також у науці, тепер її головна мета – знайти унікальне місце Китаю у світі та підготувати КНР до конфронтації з іншими ідеологіями, що відроджується в Китаї і культм особистості, більш того, будь-яка політична думка, якщо вона не дотримується думки Сі Цзіньпіна, вважається ворожою тощо.

Водночас, війна в Україні до певного моменту була вигідна КНР з наступних міркувань: це послаблює військовий потенціал та економічні ресурси усіх сторін конфлікту – насамперед скорочує потенціал колективного Заходу, водночас виснажуючи і Росію, підвищує статус Китаю на міжнародній арені як незалежної сили, яка готова виступити гарантом дотримання-відновлення принципів міжнародного права для досягнення миру, що приховує істинне прагнення керівництва КНР – використати слушний момент для посилення свого впливу і пришвидшення досягнення стратегічної мети – досягнення статусу другого центру світової політики на рівні з США, тобто, виконує роль своєрідного спостережного полігону для вивчення тактичних прийомів ведення бойових дій в різних умовах та аналізу можливостей Заходу застосовувати різні види озброєння на території третіх країн.

Результати офіційного візиту до Москви Сі Цзіньпіна, що відбувся 20-22 березня 2023 року, засвідчили, що: Росія все більше входить в залежність від геополітичних та економічних інтересів Китаю як окремого повноцінного центру сили в сучасній світовій політиці, Китай вправно використовує суттєві економічні і міжнародні політико-дипломатичні обмеження сучасної Росії в своїх інтересах.

Китай є потужним гравцем, який серйозно зайшов і в Латинську Америку, і в Африку, що значно впливає на позицію країн даних регіонів на війну в Україні.

Зближення Китаю з Росією, що спостерігається на фоні російсько-української війни, стало можливим також завдяки слабкості відносин України і Китаю. Україна сьогодні не розглядається режимом КНР як стратегічна країна для реалізації інтересів Китаю в Європі. Слід згадати китайський «мирний план», який має дуже невизначені обриси і не пропонує виведення військ агресора з української території. Проте на сьогодні в Китаї уже зрозуміли, що ескалація війни в Україні їм не вигідна.

25 квітня 2023 р. за резолюцію A/77/L.65 Генасамблеї ООН, в якій РФ названо агресором, вперше проголосували «за» Китай, Бразилія, Індія, Туреччина, Казахстан та інші пострадянські республіки, за винятком Узбекистану та Таджикистану. Раніше під час голосування за резолюції із засудженням дій РФ в Україні Китай та Бразилія воліли утримуватися.

Злочини, що вчинені і продовжують вчинятися в Україні Росією, зумовили звернення нашої держави до світової спільноти і міжнародних судових органів щодо притягнення до відповідальності за дані злочинні дії як Росії, так і власне Путіна.

Справи щодо окремих злочинів, вчинених РФ в Україні, знаходяться на розгляді в Міжнародному Суді ООН (щодо фінансування тероризму на Донбасі, дискримінації кримських татар в окупованому Криму, а також тлумачення Росією поняття “геноцид” відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього [56]), Європейському суді з прав людини (“Нідерланди та Україна проти Росії”) та Міжнародному Кримінальному Суді.

МКС зараз працює над збором доказів щодо вчинення на території України Росією воєнних злочинів, злочинів проти людяності і злочинів з

ознаками геноциду. Але злочин агресії залишається поза межами його розслідування.

08.03.2023 р. Прокурор Суду К.Хан заявив, що МКС розслідуватиме справи щодо незаконного вивезення українських дітей на територію Російської Федерації.

При цьому особливість застосування міжнародного кримінального правосуддя за злочини агресії полягає в тому, що ані МС ООН, ані МКС, ані ЄСПЛ не мають юридичної можливості притягти до відповідальності найвище керівництво держави-агресора, оскільки на вище керівництво країни-агресора поширюється міжнародний імунітет від іноземної кримінальної юрисдикції.

Тому сьогодні постала необхідність у створенні Спеціального міжнародного трибуналу, який забезпечить притягнення до відповідальності російських високопосадовців за планування, розв'язання та ведення агресивної війни проти України та її народу (злочин агресії) [92, с. 140].

В історії міжнародного права відбулися: Нюрнберзький та Токійський трибунали (ними до міжнародної відповідальності було притягнуто європейських та японських воєнних злочинців Другої світової війни), а також створені в новітній історії за рішенням Ради Безпеки ООН Трибунали по колишнім Югославії та Руанді. Трибунал з колишньої Югославії вперше запровадив принцип командної відповідальності [90, с. 50-51].

Про необхідність створення міжнародного трибуналу для Путіна заговорили чи не з перших днів повномасштабної війни РФ проти України.

Уже 28 лютого 2022 р. представники понад п'ятдесятьох українських організацій громадянського суспільства звернулися до ООН з вимогою створити Спеціальний міжнародний трибунал над президентом Росії та всіма посадовими особами РФ, які відповідають за розв'язання війни.

4 березня 2022 р. міністр закордонних справ Д. Кулеба презентував на платформі Королівського інституту міжнародних відносин Chatham House Декларацію про створення Спеціального трибуналу для покарання злочину агресії проти України [29].

22 вересня 2022 р. було створено робочу групу з опрацювання питання створення такого трибуналу.

Агресія РФ проти України, яка призвела до широкомасштабної війни, має глобальні наслідки та накладає відбиток на сучасний світовий порядок.

В той же час швидка реакція міжнародної спільноти щодо подій 24 лютого 2022 р. є безпрецедентною, а саме йдеться про Резолюцію ES-11/1 Генеральної Асамблеї ООН від 2 березня 2022 р. [77].

Вказаною Резолюцією Генеральна Асамблея ООН засуджує заяву РФ від 24 лютого 2022 р. про проведення «спеціальної воєнної операції» на території України.

В Резолюції також вказано, що воєнна операція РФ на суверенній території України має такі масштаби, які міжнародна спільнота не бачила в Європі протягом десятиліть. Створення такого трибуналу підтримали Парламентська асамблея Ради Європи, Парламентська асамблея НАТО.

Міжнародний трибунал є одним із головних дипломатичних завдань, що висунуті Президентом України В. Зеленським як першочергові у 2023 р.

19 січня 2023 р. у Страсбурзі Європарламентом було ухвалено резолюцію щодо створення спеціального міжнародного трибуналу для переслідування за злочин агресії проти України політичного та військового керівництва Росії та Білорусі, яка є гібридним союзником РФ у цій війні.

26 січня 2023 р. у Празі пройшло засідання Основної групи зі створення спеціального трибуналу для розслідування злочину агресії проти України. У ньому взяли участь представники 20 країн.

У свою чергу, Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію, у якій зазначається, що військово-політичне керівництво Росії та Білорусі, причетне до війни проти України, має бути притягнуто до відповідальності у Спеціальному міжнародному трибуналі.

Практичні проблеми введення в дію такого Спеціального трибуналу полягають, по-перше, у відсутності на даний час інституції міжнародної прокуратури із спеціальними повноваженнями – щодо розслідування злочину агресії Росії проти України.

По-друге, на сьогодні МКС видано ордер на арешт російського очільника. Проте притягнути до міжнародної відповідальності Путіна буде можливо лише за умови подолання його імунітету.

По-третє, механізм створення Спеціального трибуналу ще триває. Його правова необхідність пов'язана із обмеженою юрисдикцією МКС, який не наділений повноваженнями щодо розслідування злочину агресії. Отже, такий Трибунал має стосуватися саме злочину агресії.

По-четверте, проблема притягнення до міжнародної відповідальності Росії проти воєнних злочинів, злочинів проти людяності в Україні, пов'язана з тим, що ані Україною, ані Росією не ратифіковано Римський статут МКС [78].

Отже, Росія та її керівники не можуть бути суб'єктом судового провадження в МКС.

Щодо України, вона визнала обмежену юрисдикцію МКС, завдяки цьому стало можливим проведення розслідування щодо воєнних злочинів і злочинів проти людяності в Україні, скоєних РФ, Прокурором МКС.

Злочин агресії довести просто. Російську агресію визнано резолюцією ООН, всі докази, що її було здійснено за вказівкою Путіна є у відкритих джерелах. Однак те, що коїть Росія та російська армія в Україні, слід трактувати і як геноцид, заснований на пропаганді війни.

Відкритим залишається питання відшкодування збитків, спричинених російською агресією, нашій державі, українським громадянам та бізнесу.

Односторонні обмежувальні заходи, які вживаються з березня 2014 р., стали безпрецедентними для Росії, яка вперше в новітній історії зазнала масштабних «санкцій», які торкнулися як окремих фізичних та юридичних осіб, так і цілих галузей національної економіки [104, с. 308].

2022 року Російська Федерація стала абсолютним лідером за кількістю односторонніх обмежень, накладених на неї коаліцією країн, які підтримують Україну.

Проте по справжньому ефективними можуть бути лише санкції, які на тактичному та стратегічному рівнях поєднуються з комплексом заходів, спрямованих на знищення причин, що породили прагнення тієї чи тієї держави порушувати у внутрішній та зовнішній політиці фундаментальні принципи людських прав і свобод.

Таким чином, аналіз практичного втілення ідеології сучасного російського націонал-соціалізму, як засобу реалізації геополітичних амбіцій РФ, зокрема щодо України, дозволив зробити висновок, що в своїй розвинутій формі на 2023 рік рашизм – це не нацизм, не націонал-соціалізм і не расизм. Проте режим Путіна виражає найглибшу суть, сам дух нацизму: заперечення сили права та утвердження права сили, всездозволеність сили. І він несе таку ж загрозу людській цивілізації, якою ніс режим Гітлера.

Війна, яку веде РФ проти України – це:

1. Гібридна війна (2014–24.02.2022) на Сході України, що розгорнулася з початку квітня 2014 р. у відповідь на обрання Україною Європейського вектору розвитку, небажання мати будь-які відносини з країною-агресором, стала другою частиною плану так званої військово-політичної операції «Русская весна». Метою цього етапу було продовження кампанії із захоплення східної та південної частин України, що географічно, за

історичною, мовною та культурною ознаками є найбільш зручною територією для анексії. Сутність даної війни полягала у нагнітанні Росією страху перед повномасштабною війною та небажання чи неготовність української сторони вступити у відкритий конфлікт з РФ.

2. Терористична війна та черговий геноцид українського народу (починаючи з 24.02.22.). Очільник Росії намагався виправдати вторгнення «активністю НАТО». В подальшому Путін висунув наступні вимоги до Української держави: це нейтральний та без'ядерний статус України, демілітаризація, денацифікація, визнання окупованого Криму та суверенітету т. зв. «ДНР» та «ЛНР».

За сучасних умов основною метою війни Росії проти України є знищення держави Україна й усього українського народу.

Водночас російська агресія після 2022 р. – це брехня міжнародній спільноті про свої військові злочини. Це залякування російськими політиками та пропагандистами України та світу ядерним знищенням.

За усіх зазначених вище умов, важливою складовою інституційної бази, що забезпечуватиме правосуддя в Україні та світі має стати Спеціальний міжнародний трибунал щодо злочину агресії.

ВИСНОВКИ

Дане дослідження є комплексним теоретико-правовим аналізом ідеології націонал-соціалізму в сучасній Росії, загроз російського націонал-соціалізму міжнародній безпеці з метою вироблення шляхів його протидії та міжнародно-правового механізму запобігання даному явищу.

У роботі розкрито поняття та розглянути основні постулати націонал-соціалістичної ідеології, визначено передумови, досліджено ідейні витоки та чинники виникнення ідеології націонал-соціалізму.

Проаналізовано ідеологію націонал-соціалізму як основу тоталітарних режимів протягом XX ст., висвітлено доктринальну основу ідеології російського націонал-соціалізму, встановлено вплив націонал-соціалізму на політичний режим та формування політичних інститутів в Росії, виокремлено прояви націонал-соціалізму у внутрішній політиці сучасної Росії.

На прикладі України проаналізовано практичне втілення ідеології сучасного російського націонал-соціалізму, як засобу реалізації геополітичних амбіцій РФ, висвітлено міжнародні-правові та організаційні засади запобігання проявам російського націонал-соціалізму.

Результатом проведеного дослідження стали наступні висновки та пропозиції.

1. Націонал-соціалізм (нацизм) – це тоталітарна правляча ідеологія, політична система, державний устрій, який характеризується наявністю елементів фашизму, антисемітизму, мілітаризму і експансіонізму. Націонал-соціалізм (нацизм) існував лише в гітлерівській Німеччині.

2. Гітлерівський націонал-соціалізм є реакцію на програму Німеччиною Першу світову війну та особливо Версальський мирний договір.

Проголошена Гітлером ідея реваншизму та історичної справедливості стала державною політикою, головною метою якої було проголошено

завоювання та затвердження у перманентній війні безумовного суверенітету для здійснення німецького расового панування.

Націонал-соціалістична ідеологія базується на окультних ідеях, расових теоріях, що склалися ще наприкінці ХІХ ст. та активно розвивалися на початку ХХ ст., вченні про занепад Європи О.Шпенглера тощо.

Основною відмінністю нацизму від фашизму є те, що нацизм – це вкрай радикальна форма шовінізму, заснована на ідеї вищості «арійської раси», слов'янофобії і, головне, антисемітизмі.

3. Нацизм відноситься до тоталітарних режимів ХХ ст. поряд із комунізмом (соціалізмом) радянського типу та класичним (італійським) фашизмом. Його основні постулати було обрано за основу ідеологами праворадикальних організацій і рухів, що виникли у низці держав світу після Другої світової війни.

Сучасні націонал-соціалісти (неофашисти) проявляють схильність до релігійного фундаменталізму та політичного екстремізму, використовуючи терористичні форми діяльності.

4. До сучасних країн, які сповідують націонал-соціалістичну ідеологію та впроваджують у внутрішній та зовнішній політиці ознаки тоталітарного режиму, безумовно слід віднести РФ.

Нищівна поразка в «холодній війні»; розпад радянської імперії, що спричинив не лише суто територіальні втрати, а й девальвацію статусу країни-вершительки світових доль; зниження і так невисокого життєвого рівня; реваншистські та ностальгічні настрої мас щодо месіанської ролі Росії у світовій історії зумовили становлення нового російського політичного режиму націонал-соціалістичного типу – «путінізму».

5. «Путінізм» є режимом «суверенної демократії». Його можна віднести до гібридних політичних режимів. Такі режими знаходяться в певній «перехідній зоні» між демократією та авторитаризмом.

З метою обґрунтування «свого, окремого російського демократичного шляху» «путінізм» взяв на озброєння ідеї, що сягають корінням ще в ХІХ ст., російської винятковості, російської переваги і російського месіанства, замішаних на антизахідництві та антилібералізмі.

Основу ідеології сучасного російського націонал-соціалізму складають ідеї російського націоналізму та відродження імперії за радянсько-комуністичним зразком.

Російські націоналісти ХХ ст. є державниками. Однак, якщо на початку ХХ ст. російські націоналісти вважали, що сила російської нації залежить від могутності російської держави, то російські націоналісти кінця ХХ ст. ставлять у пряму залежність відродження великої Росії від створення російської нації.

Дана ідея була закріплена у концепції «руського мира», головними тезами якої є:

- окремішність «російської цивілізації» від решти світу, який спримається як єдиний ворог, її зверхність над іншими народами;
- мілітаризація свідомості населення, наявність «сильної руки» для забезпечення порядку та вирішення Росією своїх зовнішньополітичних цілей будь-якими методами, включно з військовими тощо.

На наш погляд, така ідеологія характерна для відсталого від рівня європейських держав Х-ХІV ст. Росії. При цьому, є підстави вважати, що за часів путінської Росії така агресія поєднує в собі й елементи ідеології нацизму та фашизму.

6. Путінська Росія еволюціонує в бік фашизму, який у Росії набуває форми нової консолідованої політичної системи – рашизму, що є ідеологічною основою авторитарного режиму «путінізму».

Маючи багато спільних рис, рашизм відрізняється від нацизму та фашизму власною ідеологією, яка базується не на ідеї расової вищості нації

або виведенні виняткової ролі держави як основи імперії, характерних для німецької та італійської націй початку ХХ ст., кожна з яких була носієм високорозвинутої культури, а на агресивній експансії щодо країн, вищих за культурним розвитком.

Нами визначено наступні сім основних рис рашизму:

1. В ідейно-політичному плані він базується на російському імперіалізмі та радянському тоталітаризмі, основу яких утворює культ особистості (вождя нації).

2. Зневага до особистості, прагнення розчинити особистість у «більшості» і при цьому придушити «меншість». Цьому сприяють:

- фактична однопартійна система;
- тотальний контроль над ЗМІ;
- необмежений вплив примусового апарату (поліції, спецслужб);
- тісний союз держави та церкви, яка є фактичним прислужником держави, що підтримує агресивну зовнішню політику.

3. Антиінтелектуалізм, тобто критика, обмеження та репресії до інтелектуалів як агентів Заходу та носіїв західних цінностей;

4. Опір технологічному прогресу, заперечення та нездатність до самостійних інновацій;

5. На основі пропаганди створюється так звана «пост-правда» та переписування історії; тримається на цензурно-пропагандистському державному комплексі, який редагує сам доступ до дійсної реальності, доводячи її до стану параної, заперечуючи події та явища, які не відповідають параноїдальній реальності.

При цьому відсікаються інтернет-платформи та інтернет-видання, закривається доступ до соціальних мереж.

6. Російський фашизм весь час змушений був мімікрувати і пристосовуватися до історичних обставин.

Та все ж існує суто московитська специфіка цього явища, яка визріла в надрах імперії і згодом вихлюпнулася на геополітичні простори – «руський мир».

Певний час даний концепт використовувався лише як теоретична доктрина і вперше він був введений до суспільно-політичного дискурсу в 2006-2007 рр. Путіним під час його виступів до співвітчизників, що проживають за кордоном.

У 2010 р. починаються метаморфози «руського міра» від доктрини до політичного курсу, який використовується, щоб вигравати у політичній боротьбі всередині РФ.

Згодом кремлівський режим розпочав процеси закріплення цієї людиноненависницької ідеології в просторі цивілізованого світу. Найяскравіший приклад – війна проти України.

7. Кількість та масштаб злочинів проти особи, вчинених російськими військами на окупованих українських територіях на сьогодні (рік після вторгнення) перевершують результати нацистської окупації України, що тривала декілька років.

Творці ідеології «рашизму» та її практичні виконавці мають постати перед Спеціальним міжнародним трибуналом і бути покараними за вчинені ними злочини.

Напрямок, обраний Україною щодо створення такого трибуналу, дасть можливість притягнути до відповідальності вище військове, політичне керівництво РФ за злочин агресії, вчинений проти України, та сприятиме відновленню міжнародного правопорядку загалом.

Проте є кілька істотних особливостей нового трибуналу: Трибунал повинен бути міжнародним, він має бути створений через угоду між Україною та ООН за рекомендацією ГА ООН, Трибунал має бути обмежений у сфері діяльності розслідування злочину агресії.

На нашу думку, потребують створення також: міжнародний механізм, яким буде засуджено злочин екоциду, вчинений Росією під час війни на території України, що має наслідки для всього світу, механізм відшкодування збитків, спричинених російською агресією, Україні, українським громадянам та бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллін А.А., Ситник О.М., Суюсанов Л.І. Злочинна сутність нацизму як тоталітарної й расистської ідеології // Наука. Релігія. Суспільство. 2011. № 3. С. 3-9.
2. Андрійчук Ю. Феномен «рашизму» як нова форма ультраправої ідеології: аналіз теоретичних підходів та практики // Матеріали круглого столу з нагоди Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя: Тези доповідей. К.: НАУ, 2023. С. 12-14.
3. Андрійчук Ю. Становлення ідеології націонал-соціалізму в сучасній Росії // ПОЛІТ. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: Тези доповідей XXIII Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених; Національний авіаційний університет / Редакційна колегія М.Луцький [та ін.]. К.: НАУ, 2023. С. 53-57.
4. Арндт Х. Джерела тоталітаризму. К. : Дух і літера, 2002. 539 с.
5. Баран В. Теорія тоталітаризму : генеза і сутність // Сучасність. 1996. №9. С. 57-66.
6. Васильчук Е. О. Национализм в Российской Федерации (конец XX-го – начало XXI столетия) // Український історичний збірник. 2003. № 5. С. 313–323.
7. Васильчук Е. О. Феномен русского фашизма в конце XX – начале XXI вв. : предпосылки появления и особенности // Український історичний збірник. 2004. № 7. С. 397–409.
8. Васильчук Е. О. Этническая преступность как один из факторов обострения межнациональных отношений и социальной напряженности в России // Історичні і політологічні дослідження. 2004. № 1 (19). С. 155–159.

9. Васильчук Е. О., Мащенко И. Ю. Развитие современного русского национализма : основные этапы и закономерности // Историчні записки : зб. наук. праць. 2006. Вип. 11. С. 45–55.
10. Васильчук Е. О. Современный русский национализм : проблемы классификации // Український історичний збірник. 2006. № 9. С. 323–331.
11. Васильчук Є. О. Етнічний націоналізм як політична ідеологія : сутність та основні характеристики // Третя Міжнар. наук.-практ. конф. «Спецпроект : аналіз наукових досліджень» : зб. наук. праць. Дніпропетровськ : ПДАБА, 2007. С. 42–44.
12. Васильчук Є. О., Попок А. А. Сучасний праворадикальний рух у Росії : проблема ідейно-політичної класифікації // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2007. № 2. С. 337–346.
13. Васильчук Є. О. Особливості соціально-економічної доктрини російської націоналістичної ідеології // Політичний менеджмент. 2008. № 5. С. 44–52.
14. Васильчук Є. О. Релігійний фактор в націоналістичній ідеології (за матеріалами Всеросійського суспільно-патріотичного руху «Російська національна єдність») // Нова парадигма : Журнал наукових праць / [гол. ред. В. П. Бех]. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. Вип. 75. С. 105–114.
15. Васильчук Є. О., Попок А. А. Особливості еволюції сучасних праворадикальних рухів у Росії // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України. К., 2008. Вип. 37. С. 292–302.
16. Ветринський І. М. Геополітичні передумови російської агресії проти України // Гілея : науковий вісник. 2015. №. 99. С. 316-320.

17. Ветринський І М Геополітичні інтереси Російської Федерації в Україні. «Україна : контекст світових подій» // Аналітичні записки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (2017–2019 рр.). / За загальною редакцією член-кор. НАН України, д.і.н., проф. Кудряченка А.І. К. : ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. С. 420-423.
18. Визначення агресії : резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 14.12. 1974 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74 (дата звернення: 28.05.2023).
19. Вовканич С. Й. Попередити світ про небезпеку рашизму // Вісник Львівської комерційної академії. Серія : Гуманітарні науки. 2014. Вип. 12. С. 254–273.
20. Гай-Нижник П. П. Російсько-українська війна – війна за життя (2014–2022 рр.) : періодизація // Українознавство, 2022. №1 (82). С. 51-76.
21. Гібридна війна Росії проти України після Революції гідності / наук. ред. М. Дорошко, В. Балюк : Ніка-Центр,. 2018. 280 с.
22. Головченко Д., Дорошко М. Гібридна війна Росії проти України: історико-політичне дослідження. К. : "Ніка-Центр, 2016. 184 с.
23. Гула Р.В., Передерій І.Г. Російський фашизм : ідеологічні основи, історія становлення та сучасні модифікації // Український історичний журнал. 2017. №2. С. 160 – 182.
24. Давлетов О.Р. НСДАП на шляху від „народного руху” до політичної партії „нового типу” : прорив до влади (1919-1933 рр.). Запоріжжя, 2007.
25. Декларація про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про захист їх незалежності та суверенітету 1965 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_818 (дата звернення: 28.05.2023).
26. Декларація про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав 1981 р. База даних «Законодавство України» / ВР

України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a33 (дата звернення: 28.05.2023).

27. Декларація про посилення ефективності принципу утримання від погрози силою чи застосування сили у міжнародних відносинах 1987 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_571 (дата звернення: 28.05.2023).

28. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин між державами у відповідності до Статуту ООН 1970 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569 (дата звернення: 28.05.2023).

29. Декларація про створення Спеціального трибуналу для покарання злочину агресії проти України від 04.03.2022 р. URL: https://www.eurointegration.com.ua/files/a/a/aad78ad-combined-statement-and-declaration-1-.pdf?fbclid=IwAR0SicvFy3L9aRpVORIm7lmX_coA5UOSwVGSiqUUbOqVUtT9_IXGhPYECOE (дата звернення: 28.05.2023).

30. Дем'яненко Б. Порівняльний аналіз італійської і сталінської моделей тоталітаризму // Нова політика. 1998. №6.

31. Дем'яненко Б. Л. Три моделі тоталітаризму : порівняльний аналіз фашизму, більшовизму та націонал-соціалізму. Монографія. Київ, 2000. 254 с.

32. Дем'яненко Б. Л., Дем'яненко В. М. Рашизм як квазіідеологія пострадянського імперського реваншу // *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2018. Вип. 8. С. 35–40.

33. Дем'яненко Б., Дем'яненко В. «Путінізм» як різновид авторитарного політичного режиму // Наукові записки. ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2018 (II). Випуск 2(94).

34. Дем'янчук Ю. Український погляд на «рашизм» в історичному ракурсі // Історичні студії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2014. Вип. 11/12. С. 115–124.

35. Дмитрашко С. А. Зовнішньополітична ідеологія німецького націонал-соціалізму // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців – Науки : Економіка, політологія, історія. 2010. № 6 (107). С. 133 – 140.

36. Дмитрашко С. А., Мілова М. І. Тоталітарні режими : ідеологічне обґрунтування цілей, форм і методів володарювання // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : збірник наукових праць. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. С. 51 -55.

37. Дмитрашко С. А. Праворадикальні тоталітарні рухи І-ї половини ХХ століття : італійський фашизм і німецький націонал-соціалізм // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки : економіка, політологія, історія. 2014. № 10.(218). С. 188 – 199.

38. Дмитрашко С.А. Специфіка формування та функціонування ідеології націонал-соціалізму // Політикус. 2016. №1. С 169-173.

39. Дмитрашко С. Генеза зовнішньополітичної доктрини німецького націонал-соціалізму // Молодий вчений. 2016. № 9 (36). С. 308-312.

40. Дмитрашко С. Політичний міф і ідеологія націонал-соціалізму // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. Студії 2018. Вип.16. С. 144-150.

41. Договір між Російською Федерацією та Україною про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки 2003 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_205 (дата звернення: 28.05.2023).

42. Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон 2003 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_157 (дата звернення: 28.05.2023).

43. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією 1997 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006 (втратив чинність) (дата звернення: 28.05.2023).

44. Еко У. Ур-фашизм. Histor!ans.2012. 31 December. URL: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/statti/525-umberto-eko-ur-fashyzm> (дата звернення: 28.05.2023).

45. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 28.05.2023)

46. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 28.05.2023).

47. Заключний акт НБСЄ від 01.08.1975 р. URL: <https://www.osce.org/ru/ministerial-councils/39505> (дата звернення: 28.05.2023).

48. Заходи, що мають бути застосовані проти нацистської, фашистської та неофашистської діяльності і всіх інших форм тоталітарної ідеології і практики, заснованих на расовій нетерпимості, ненависті і терорі : резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/36/162 від 16.12. 1981 р., A/RES/38/99 від 16.12.1983 р., A/RES/40/148 від 13.12.1985 р. URL: <https://www.un.org/ru/ga/40/docs/40res.shtml> (дата звернення: 28.05.2023).

49. Заходи, що мають бути застосовані проти нацистської, фашистської та неофашистської діяльності і всіх інших форм тоталітарної ідеології і

практики, заснованих на апартеїді, расовій дискримінації і расизмі і систематичній відмові в правах людини і основних свободах : резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/43/150 від 08.12. 1988 р. URL: <https://www.un.org/ru/ga/43/docs/43res.shtml> (дата звернення: 28.05.2023).

50. Зонтгаймер К. Як нацизм прийшов до влади; пер. з нім. Н. Проскура, О. Межевікіна, Ю. Півторак. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. 320 с.

51. Зюсс Д., Зюсс В. Третий рейх. К введению. Третий рейх. Расцвет и крах империи; пер. с нем. Е. Жирновой, М. Лебединского. Харьков : Книжный клуб «Клуб Семейного Досуга»; Белгород : ООО «Книжный клуб «Клуб семейного досуга», 2009. С. 5-8.

52. Калиніна А. О. Виникнення тоталітаризму : умови формування та типологія // Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 51. С. 264-272.

53. Кісь В. Фінал третього Риму. Російська месіанська ідея на зламі тисячоліть. Львів. 1998. 746 с.

54. Коваль І., Кисляк Л. Рашизм як генеза путінізму // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2022. Випуск 42. С. 239-245.

55. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 12.01.1951 р. URL: <http://www.preventgenocide.org/ua/konventsia.htm> (дата звернення: 28.05.2023).

56. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 28.05.2023).

57. Косяк С.М. Пангерманізм і зародження націонал-соціалістичної ідеології // Вісник Черкаського університету. 2016. № 2.

58. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. №2341-III. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 28.05.2023).

59. Кудряченко А.І., Солошенко В.В. Подолання об'єднаною Німеччиною нацистського і комуністичного тоталітарного спадку. «Україна : контекст світових подій» // Аналітичні записки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (2017–2019 рр.). / За загальною редакцією член-кор. НАН України, д.і.н., проф. Кудряченка А.І. К. : ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. С. 129-139.

60. Кузьо Т. Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет / Пер. з англ. Андрія Павлишина. К., 2018. 560 с.

61. Култаєва М. Філософія освіти і виховання Третього рейху : витоки, політико-ідеологічні контексти та концептуальні конструкти // Філософія освіти. Philosophy of Education. 2018. № 1 (22). С. 25-87.

62. Лакішик Д М , Швед В О Протидія світової спільноти анексії Криму й війні на Донбасі: форми, напрями, перспективи. «Україна : контекст світових подій» // Аналітичні записки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (2017–2019 рр.). / За загальною редакцією член-кор. НАН України, д.і.н., проф. Кудряченка А.І. К. : ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. 448 с. С. 412-420.

63. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158 (дата звернення: 28.05.2023).

64. Метельова Т. Нація у чотирьох вимірах сучасної ідеології, або тоталітаризм і демократизм проти нації // Політологічні читання. 1994. №2. С. 36-54.

65. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 28.05.2023).

66. Місько В.Є. Порівняльна характеристика німецького нацизму і радянського сталінізму // Людина, суспільство, політика : актуальні виклики сучасності : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 22-23 травня 2014 р.) / за загальною редакцією д.ю.н., професора В.М. Дрьоміна. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2014. С. 66-68.

67. Михайлюк М. В. Ідейні витoki антисемітської складової ідеології нацизму // Науковий вісник Гілея. 2019. Ч. 1. Вип. 143. С. 112–119.

68. Михайлюк М. В. Творчість Освальда Шпенглера та його ставлення до ідеології фашизму і націонал-соціалізму // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Сер. Історія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. Вип. 1. С. 49–59.

69. Молчанов М.О. Про національні витoki тоталітаризму в СРСР // Філософська і соціологічна думка. 1991. №11 С. 32-38.

70. Німець О. Л. Обережно, рашизм! Косів : Писаний Камінь, 2018. 61 с.

71. Пехнік А. В. Різновиди тоталітаризму : спільне й особливе // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. 2000. Вип. 9. С. 118-122.

72. Політичні режими сучасності та перехід до демократії / С.А.Давимука, А.Ф.Колодій, Ю.А.Кужелюк, В.А.Харченко. Львів, 1999. 168 с.

73. Поліщук І. О. Посткомуністичні трансформації в Україні та Росії : політико-культурний аспект // Вісник Дніпропетровського університету. 2017. № 1. С. 145-152.

74. Прібиловський В. Тоталітаризм, комуністи, націонал-патріоти, фашисти. Терміни й реальність // Юридичний журнал : Аналіт. матеріали. Коментарі. Судова практики. 2005. № 6. С. 176-183.

75. Рахмайлов Є. В. Фашистський та комуністичний тоталітаризм в соціально-філософській та міждисциплінарній рефлексії // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2014. Вип. 5. С. 28 – 33.

76. Рахмайлов Є.В. Метафізика антропотейзму в генеалогії фашистської міфології надлюдини (на матеріалах гайдегерівського аналізу ніцшеанської етики) // Грані. 2014. №8(112). С. 52-57.

77. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1 від 02.03. 2022 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/2/7135096/> (дата звернення: 28.05.2023).

78. Римський статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 28.05.2023).

79. Розумюк В.М. Нацистська доктрина зовнішньої політики // Проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць. 2018. Вип. 6. С. 297-310.

80. Розумюк В. Культурно-расові аспекти доктрини націонал-соціалізму // Наукові записки Інституту політичних і етнографічних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Зб. наук. пр. 2008. (Вип. 40). С. 246-258.

81. Сегеда С. П., Шевчук В. П. Гібридна війна Росії проти України : історичний вимір // Воєнна історія. 2019. №1. С. 31-35.

82. Сидоркіна О.М. Ідеологія тоталітаризму та релігійна свідомість : риси та коріння змістовної спорідненості. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2121/1/Sidorkina.pdf> (дата звернення: 28.05.2023).

83. Синяк Я.В., Кріцак І.В. «Путінізм» як різновид державно-політичного режиму та суспільний феномен // *Supremația Dreptului = Верховенство Права: междунар. науч. журн.* 2017. № 1. С. 29-34.

84. Сич О.М. Радикалізація європейського політичного життя міжвоєнного періоду: націоналізм, фашизм, нацизм // *Політикус.* 2018. Вип.5-6. С. 26-34.

85. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху. Київ. 2006. 320 с.

86. Сміт Е. Націоналізм : теорія, ідеологія, історія. Київ. 2004. 170 с.

87. Статут ООН від 26.06.1945 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_010 (дата звернення: 28.05.2023).

88. Таран В.О. Модернізована уваровська концептуальна тріада як виразник імперської сутності сучасної російської державної ідеології // *Культурологічний вісник Нижньої Наддніпрянщини.* 2016. Випуск 35 (1). С. 63-71.

89. Територіальна цілісність України : резолюція Генеральної Асамблеї ООН 68/262 від 27.03.2014 р. URL: <https://uk.wikisource.org/wiki/68/262> (дата звернення: 28.05.2023).

90. Тишкун, Ю.А., Троцько, Д.А. Російсько-українська війна в призмі сучасних критичних теорій міжнародних відносин // *Політичне життя.* 2022. № 2. С. 48-55.

91. Ткач В.Ф. Спецпропаганда як інформаційний складник гібридної війни Росії проти України // *Стратегічні пріоритети.* 2016. №1 (38). С. 99- 109

92. Тодоров І. Я. Безпековий вимір міжнародних відносин в Східній та Центральній Європі в контексті російської агресії // *Політичне життя.* 2022. №1. С. 138-144.

93. Томаєва А. О. Ідеологія націонал-соціалізму : її витоки, генеза, роль у суспільно-політичному житті Німеччини (до постановки питання) //

Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. О. Сковороди. Х., 2013. С. 72-75.

94. Требін М. П. Рашизм : спроба проникнення у сутність // Український соціум : соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього : зб. матеріалів XXIV Всеукр. наук. конф. викладачів, молодих науковців і студентів (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.) / М-во освіти і науки України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Харків. асоц. політологів. Харків : Право, 2022. С. 25–31.

95. Требін М.П. Звичайний рашизм : загальна характеристика // Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2022. № 4 (55). С. 143-157.

96. Угода між Україною та РФ про статус та умови перебування Чорноморського флоту РФ на території України 2003 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076 (дата звернення: 28.05.2023).

97. Феоктистова О. А. Тоталітаризм : проблема типології і визначення меж у соціальній філософії // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Філософія. Політологія. 2000. № 32. С. 43-45.

98. Хан Є. Рашизм як політична ідеологія та соціальна практика в сучасній Російській Федерації // Актуальні питання гуманітарних наук. 2022. Вип. 51. С. 83–89.

99. Чабанна М.В. Дослідження сутнісних рис тоталітарного режиму та зіставлення його різновидів у межах теорії тоталітаризму // Наукові записки. Політичні науки. 2007. Том 69.С. 11-16.

100. Чабанна М. Цензурна політика тоталітарної держави та ідеологічний монізм. Київ : Просо, 2005. 106 с.

101. Шевчук В. Гібридна війна Росії проти України : історичний вимір // Наука і оборона. 2019. № 1. С. 31-35.

102. Шенфилд С. Русский фашизм : традиции, тенденции, движения. Нью-Йорк, 2001.
103. Школова О. П. Йозеф Геббельс та генеза міфологем в нацистській пропаганді // *Zaporizhzhia Historical Review*. 2021. №1(21). С. 299-302.
104. Шморгун О. О. Міжнародні санкції як інструмент впливу на агресора : історія і сьогодення. «Україна : контекст світових подій» // Аналітичні записки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (2017–2019 рр.). / За загальною редакцією член-кор. НАН України, д.і.н., проф. Кудряченка А.І. К. : ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. С. 302-310.
105. Шпорлюк Р. Комунізм і націоналізм. Карл Маркс проти Фрідріха Ліста. К.: Основи, 1998. 479 с.
106. Шпорлюк Р. Імперія та нації / Пер. з англ. К. : Дух і Літера, 2000. 354 с.
107. Юськів Б.М. Аналіз прихованих тем пропаганди Кремля в Україні // *Політичне життя*. 2022. № 1. С. 160-171.
108. Zakaria F. The Rise of Illiberal Democracy // *Foreign Affairs*. 1997. Vol. 76, № 6. P. 22–43.